

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע"נ

ברוך דוב ז"ל בן יבלחט"א משה חיים ווידרא נ"י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ"ל

מראה מקומות ראשי אש

לע"נ מרים שיינדל בת יצחק"א אפרים שמעון סינאוויץ

LAKEWOODDAFYOMI.COM

ב.

דינן ממונות בשלשה. גמ' (י"א) יליפין
התנית מיד המלכרי (שמואל ב' כג.)
דברים כדאמרין צבא קמא (דף ע"ד.) ו'
או ארס שהזקין וגמ' (י"א) פריך היינו חזב'
המשה. דקור או שס' שטנזו או
מכרו: הדין ויפחתו. נערה בחולה
י"א חמשים כסף: י"א מוציא שם רע. לא
מלאכי לבתך בחולים וגו' וענשו אותו
מאה כסף וגו' (דברים כג.) דיני נפשות.
דלס ארמי היה שויתה מחמיא היא
בסקילה ודיני נפשות צעין כ"ג (לקמן)
פסרין(ט) (דף טו.) מבות. מלקות
ארבעים עומד ד' יסעמאל ורענ'
מפרש בגמרא (דף י.) מקראי: עיבור
החדש. בגמרא (י"א) מפרש: עיבור השנה.
שהי צ"ד יושעין ורואין אס כריין
לעבר (י"א) מפני הלאצ והתקופה
כדאמרין בגמרא מילתיה דר' שמעון
מפירסא בגמרא צבריחא (דף י.)
מביחא וקרינ'. על ראש פר העלס
דבר של צמור: חלוצה בשלשה.
צמחום יליף לה פסוק מלות חלוצה

ממנונות * בשלשה ² גזילות וחבלות בשלשה
 גזק וחצי גזק תשלומי כפל ותשלומי ארבעה
 וחמשה בשלשה ³ האונס והמפתה והמוציא
 שם רע בשלשה דברי ר"מ וחכמים אומרים
⁴ מוציא שם רע בעשרים ושלשה מפני שיש
 בו דיני נפשות ^{5 6} מכות בשלשה משום רבי
 ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה ⁷ עיבור
 החדש בשלשה עיבור השנה בשלשה
 דברי ר"מ רבן שמעון בן גמליאל אומר
 בשלשה ומהלילי המזבח ומהלילי גזיתו

[illegible]

בכל גט צמיון כל זמן שלא גדלה
תחתיו ובשלהם צמין לכל דחקון רצון
כעין דלורייטת תקון ומימיון דרצון
דמדלורייטת אפילו מימיון לא צמין
דלון קדוש קטנה כלום^(כ) ולא אם כן
דשם אלה דרצון רצון^(כ) אלא אם כן

במי נתתי ללחם הזה: נשע רבני.
אם בא לחללו על המעוה וכן מעשר
שמי: שאין¹ דמיהו ידועין. כגון פירות
והקדשו שאין להם שער בשוק:
וההקדשות. הנה לפדומן קרץ שלשה
לשומן: הערבין המטטליין. בגמרא
מפרט (דף ט:). אחד מהם כהן.
לדמיא כהן מפשה כעכר הכהן

וְגו' (ויקרא ס): והקרבנות של הקדש תריך ט' והעשירי כהן לשומן אס צא לפדותו וצגמ' (דף טו.) מפרש ויליף להו מקראי: ואדם, הצא לפדות עצמו מיד הקדש תריך עשרה לשומן וצגמרא (סג) פריך אדם מי קדש:

דיני נפשות בעשרים ושלשה. לקמן יליף לה צמח"י: הדובע והגרבע. שור שרבע חסה וצהמה שגרבעה לאיש ידומית הצהמה ליסכול: בב"א.

כאדם הרובע דאמיקוס להדדי
 פוהרגא את האשה ואת הצהמה
 צהמה היינו רובע ואמיקוס צהמה
 לאשה מה אשה צכ"ג אף צהמה
 צכ"ג: ואומר ואת הבהמה תהריו.
 צנרע כמי: שור הנסקל. שנגח אדם
 וימת: כמות בעלים. אם היה מדין

צמיח מיתח בית דין דצעי עשרים ושלס
(שס): הוצא והארי בו. שהמינו אלס וני
היא: ואין דנין לא את השבט. רובו
הרשות. כל מלחמה הכי רשות לד ממ

קטנה של כ"ג צל עיר ועיר כדכתיב (ד'
(מ:): בספר. כך המדיל מן ישראל
עשרה מזכין אשמעין קרא דלרין
אם הרוב מחייבין לא חלד אחריהם

מיהיה אחרי רבים לרעות אם כן למה
אחרי רבים לזכות אני אומר לך לנטות
אצל לחוצה עד שיהי מחייבין עודפין
אפי' לרעות הלכך על כרחך כ"צ צדי

תורה אור השלם
(א) וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרָם
אֶל כָּל בְּהֵמָה לְרִבְעָה
אֹתָהּ וְזִרְתָּ אֹתָהּ
הָאִשָּׁה וְאֵת הַבְּהֵמָה
מֵוֹת יִמְתּוּ דְמֵיהֶם בָּם
[ויקרא כ, מז]

(ב) וְאִישׁ אֲשֶׁר יָתַח
שָׁכַבְתָּ בְּבִהְמָה מוֹת
יָמָת וְאֵת הַבְּהֵמָה
תַּהַרְגֵּנּוּ: (ויקרא כ, טו)

(ג) ואם שור נגח הוא מתחיל שלשם והנהגה בבעליו ולא ישמורנו והמית איש או אשר השור יסקל וגם בעליו יומת: [שמות כב, כח]

(ד) ויאמר יי אל מִשְׁרֵה אֶכְפָּה לִי שְׁבָעִים אִישׁ מִמֶּנִּי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּ כִּי הֵם וְקִנְיָ הָעָם מִשְׁמִינֵי וְלִבְהֶם אֶחָד

וְהַתִּיבְנוּ שֵׁם עַמְדָּה:
[הַתִּיבְנוּ שֵׁם עַמְדָּה]

(ה) וְשָׁמַי הָעֵדָה בֵּין
הַמִּכָּה וּבֵין גְּאֵל הָדָם
עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה:
[בְּמִדְבַּר לֵא, כד]

(ו) והצילו העדה את
הרצח מיד גאל הרב
והשיבו אותו העדה אל
עיר מקלטו אשר גם
שמה יושב בה עד מות
הכהן הגדל אשר משה
אתו בשמן הקדש:
[במדרש לוי, כה]

וְעַד מָתַי לָעֶדָה
הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר
הָמָּה מַלְיִימִים עָלַי אַתָּה
תִּלְנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר הָמָּה מַלְיִימִים עָלַי

שְׁמִיעָתִי: [במדרש יד, בן]
(ח) לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי
רַבִּים לִרְעוּת וְלֹא תִעֲנֶה
עַל רֹב לְנֻסֹת אַחֲרֵי
רַבִּים לְדַמּוּס:

ליקוטי דש"י

[illegible]

דיני ממונות בשלשה
גזילות וחבלות
בשלשה כו'. אוקמה
(רב בהו) (ר' אבהו)
למתני' הכי דיני ממונות
בשלשה, ומה הן גזילות
וחבלות הן שצריכין ג'
מומחין כדכתיב בעסק
גזילות בענין השומרין
ג' אלהים והן מומחין.

6 עי חסופת לקמן
ע"א ד"ה
וערפית
[ששיר ד"ה
ב] (במבט שם אתה ר'
3) [לקמן: 7] עי
חסופת לקמן עי ע"ב
ד"ה נטע [שיר לנאן]
(לקמן: 7) צ"ל אלא
בבית ד"ה ויכה בבתי
ממנוות דמ"י
מלאכת שלה עיי"ש
[א] מה דלא קחשיב נמי:
זקן
טוטה דרדניה
ואחר עי חסופת סוטה
ד"ה מה ליה
ע"ב [א] נראה דר"ס
נפל בהעתק רש"י וצ"ל
ע"ש ש"י בוי עי ערוך
לור
מחלו
אולם בשאר
אושנים מתקורי
הוא כלפנינו: [א]

תמחקר
 תמחקר
 לרוב לשון רש"י
 שמשלם: ט עי לקמן
 ע יא ב' וברור
 המוצא שם ער והבנים
 שיכב לבאן (גליון):
 ט ציל
 במחנותיו (גליון)
 בעמוד זה: י' בדפוס
 ואין, והריא' ולפי
 הוא לשון רש"י ואפשר
 קאי רק אמשה שני
 מיושב תמחה המחרה
 שיה עייש: ט' הר"מ
 כתב שהוא ירבוש דיה
 (גליון) ולברר דיה
 כביא הר"מ עם הדיבור
 הקדים: ט' עי רשא
 (גליון): ט' ציל רשא
 ר"מ (גליון)

מִיתָת זְקִינִים וְעִרְפַּת עֵגֶלָה^א
 חֲמִשָּׁה^ב הַחֲלִיצָה וְהַמְאֻוֹנִין
 יִדְרֹעִין בְּשִׁלְשָׁה^ג הַהֲקֻדְשֹׁת
 וְיִוְדָה אֹמֵר אֶחָד מֵהֶן כֵּהֵן
 כֵּהֵן^ד יִדְרִינִי נַפְשֹׁת בְּעֶשְׂרִים
 נֶאֱמַר^ה וְהִרְגַּת אֶת הָאִשָּׁה
 זֶעֱזֵר הַנִּסְקָל בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה
 מֵת בְּעֵלִים כִּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר
 יִתְּתֶנּוּ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה^ו רַבִּי
 יִקְבֵּא אֹמֵר מִיתַתֶּנּוּ בְּעֶשְׂרִים
 נִבְיָא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת כֵּהֵן
 חֶדֶד^ז וְאִין מוֹצִיאִין לְמַלְחָמָת
^ח אִין^ט מוֹסִיפִין^י עַל הָעִיר
 וְאֶחָד אִין עוֹשִׂין סְנֵהֲדִירוֹת
 חֶדֶד^{יא} אִין עוֹשִׂין עִיר הַנִּדְחָת
 וְעוֹשִׂין עִיר הַנִּדְחָת בְּסִפֵּר וְלֹא
 גְּדוּלָּה הֵיחָתָה שֶׁל שִׁבְעִים
 שְׂהִיא שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד
 שֶׁהָעֵל גְּבִיּוֹן ר' יְהוּדָה אֹמֵר
 שֶׁהָשֵׁנָאמֵר^{יב} וְשִׁפְטוֹ הָעֵדָה
 אִין עֶשְׂרִים וּמִנִּין לְעֵדָה שְׂהִיא
 אִין יְהוֹשֻׁעַ וְכָלכּ וּמִנִּין לְהִבָּא
 רַבִּים לְרַעוּת שׁוֹמֵעַ אֲנִי
 רַבִּים לְהִמּוֹת לֹא כְּהַמְיִיתֶךָ
 כְּהַמְיִיתֶךָ לְרַעָה עַל פִּי שְׁנַיִם
 וְאִין

וְהַמַּחֲמִיץ קִטְלָה כְּדַמְפָּרֶשׁ טַעְמָהּ צִנֵּה
אֶת הַפֶּהרֶה (דף נד: 132): בְּרִדָּם. 132) מִיָּה
יִמְנֹךְ לְדַעֵי שְׂעִים וְאֶחָד: בְּמַלְחָמָה
י: בְּמַדְרִית. שָׁחִי מוֹשִׁיפִים קִסְהִדִי
יִם לֵאמֹר וְהוֹשִׁיעַ וכו' יִלְוֶךָ צִנֵּה (דף
פִּטְמָה. עֶשְׂרֵה מַחֲמִיץ: וְעֵדֶה מִצִּילָה
הַדְרֵעֶה. צִמְרִילִים כְּמִי: חֲדָתוֹ. חֲדָתוֹ
הַמּוֹזִים וְרִבִּים הַמַּחֲמִיץ כְּחִיב לֹא
יִלְוֶיךָ הֵכֵן אַחֲרֵיהֶן: לֹא בְּהַטְיִיתָ.
מִזְכִּין עַל הַמַּחֲמִיץ אֵלֶּה אֶחָד וְכֵן
גַּל כִּי אֶחָד אֵלֶּה אַחֲרֵי רִבִּים נִשְׁמֵם
וְחוּ לֹא מִשְׁכַּחַת חוֹבָה צִילֵי מִי"ב:
וְאִי

וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה וְאַסְגִּמְרוּ בִּגְ' מְעוֹבְרֹת: ^א
בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִי ר' שְׁמַעוֹן ^ב ר' יְהוּדָה אוֹמֵר
בְּשִׁלְשָׁה ^ג נִמְעַ רַבֵּיעַ ^ד וְמוֹעֵשֶׁר שְׁנֵי שְׁאֵין דִּד
בְּשִׁלְשָׁה ^ה הָעֶרְכִין הַמִּטְלָטִים בְּשִׁלְשָׁה ר'
^ו וְהַקִּרְקֻעוֹת ^ז תִּשְׁעָה וְכֹהֵן ^ח וְאִדֵּם כִּיּוֹצֵא
וְשִׁלְשָׁה ^ט הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבֵּעַ בְּעֶשְׂרִים וְשִׁלְשָׁה
וְאֵת הַבְּהֵמָה וְאוֹמֵר ^י וְאֵת הַבְּהֵמָה תַּהְרֹגוּ
שִׁנְאִמֵּר ^{יא} הַשּׁוֹר יִסְקַל גַּם בְּעֶלְיוֹ יוֹמֵת ^{יב} כִּבְ
^{יג} הָאוֹב וְהָאִירִי הָרוֹב וְהַנּוֹמֵר וְהַבְּדִלֵם וְהַנִּבְנֵם
אֲלֵעֲיֹזֵר אוֹמֵר כָּל הַקּוֹדֵם לַהֲרֹגֵן זָכֵה רַבִּי
וְשִׁלְשָׁה: ^{יד} אֵין ^{טו} דִּין לֹא אֵת הַשֶּׁבֶט וְלֹא
גִּדּוֹל אֲלֵא עַל פִּי בֵּית דִּין ^{טז} שֶׁל שִׁבְעִים
הָרִשּׁוֹת אֲלֵא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאִי
וְעַל הָעוֹרוֹת אֲלֵא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים
לְשִׁבְעִים אֲלֵא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים
אֲלֵא עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאִדֵּם הָאִיּוֹ
שֶׁלֹּשׁ אֲבָל עוֹשִׂין אַחַת אוֹ שְׁתֵּים ^{יז} סְנֵהוּ
וְאִדֵּם וְקִמְנָה שֶׁל עֶשְׂרִים וְשִׁלְשָׁה מוֹנִין לַגֹּזֵר
שִׁנְאִמֵּר ^{יח} אֲסַפָּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל
שִׁבְעִים ^{יט} וְמוֹנִין לְקִמְנָה שֶׁהִיא שֶׁל עֶשְׂרִים וְ
וְהִצִּילוּ הָעֵדָה עֵדָה שׁוֹפֶטֶת וְעֵדָה מִצְלַת הָרִי
עֶשְׂרֵה שִׁנְאִמֵּר ^כ עַד מִתִּי לְעֵדָה הָרַעָה הַזֹּאת
עוֹד שִׁלְשָׁה מִמּוֹשְׁמַע שִׁנְאִמֵּר ^{כא} לֹא תִהְיֶה
שֶׁאִהְיֶה עִמָּהֶם לְמוֹבָה אִם כֵּן לְמָה נֹאמֵר ^{כב} אִי
לְמוֹבָה הַמֵּייתֶךָ לְרַעָה הַמֵּייתֶךָ לְמוֹבָה עַל פִּי
כֵּן מִיֵּת הַשּׁוֹר דֹּהֵא צִלְיוֹ יוֹמֵת קִרָּא יִמְרָא לֶסֶךְ דְּרֵשָׁא
יִין בְּסִקְלָה כְּשׁוֹר דְּלִמְרִינִן צִדִּיק אֲחֵד שׁוֹר וְאֲחֵד כּו' כְּשׁוֹר שֶׁ
שִׁנְיָ שִׁנְעֵדוּ ע"ו צִמְדִּיל: גְּבִיֵּא הִשְׁקִי. מִתְּנָן גְּבִיֵּא (דף יט.)
וּמֵת יְהוֹשֻׁעַ הִסִּיתָה לְכַבֹּשׁ אֵת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: ע"ז הָעִיר. יְרוּ
(טו) תַּחַן לָךְ כָּל שְׁעִירָךְ ^{יז} וְכִרְכִּין שֶׁן דִּין הַגִּדּוֹל שֶׁנִּלְשַׁכְתָּ
כִּרְכִּים וְנִלְעַ"ו מִרְקָא ^{יח} וְנִגְמַרְתָּ (סג) מִפְּרֵס מִשְׁכָּל: עֵדָה
בִּרְיָס שֶׁאִם יִתְלָקוּ יִהְיֶה מִפְּרֵסָה מִתְּרִיבִין וְעֶשְׂרֵה מוֹעֵדִים:
יְרוֹ: שׁוֹמֵעַ אָזִי. דְּלִטּוֹבָה לִזְכוּת הֵלֶךְ אַחֲרֵיהֶן שֶׁאִפִּי מִי
נִזְכָּר אַחֲרֵי רִבִּים לְהוֹטוֹת מִשּׁוֹם זְכוּת לֹא אֲלֵעֲטֵרְךָ לִיֵּה אֲלֵא
אֲחֵרִי רִבִּים לְמוֹבָה אֲלֵא לִזְכוּת עַל פִּי אֲחֵד אֲפִילוּ אֵין יִי
לְהַמְזִינִן שִׁיט וְהִכִּי קָאֵמֵר לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רִבִּים לְרַעָה
דְּצִיז מִעֶשְׂרֵה מוֹנִין לִכְאֵל לְמִימֵר דֹּהֵא כְּחִיז וְהִלְלוּ הֵא

וּבְתַחֲבֵהָ חָבִיב (שְׁמוֹת כג) כִּפְף יִקַּח מִתּוֹכָם הַבְּחוּלוֹת מִכּוֹהֵן מִחוּלָּם שֶׁ
קָרְאוּ לוֹ אֲמֹר יָרֵךְ נִשְׁתַּחֲוֶה וְהַכֹּהֲנִים אֹמְרִים בּוֹ, מִמֶּנּוּ שֶׁזֶה יָרֵךְ
וְהָיָה לָנוּ דִּין נִשְׁתַּחֲוֶה, לֹאֵם עֲרִים (יִקְרָאן לוֹ), מִשּׁוּר יָרֵךְ מִשְׁמַעֲלָ
בְּיָדָהּ בְּיִשְׂרָאֵל, וְיִקְרָא וְהָיָה שֶׁזֶה וְהַזֶּה שֶׁל הַחֹלֶל לֹד הַתְּרִיחוֹ שֶׁמִּשְׁמַעֲלָ
וְהָיָה אֲפִסִּי בְּפִלּוֹת מֵי וְיִחְבֹּל וְהָיָה שֶׁזֶה שֶׁמֶלֶךְ שֶׁנִּשְׁתַּחֲוֶה לִפְנֵי הָאֵל
גִּרְמָה מִתּוֹכָם קִטְלִים (יִקְרָאָהּ יָרֵךְ) וְהַתְּרִיחוֹ קִדְשׁ מִשְׁמַעֲלָ שֶׁזֶה הַכֹּהֵן
הַקָּדֵשׁ הֵבֵל לַעֲדוֹמָן לְיָרֵךְ עֲרֵבָה וְהָיָה מִן (סוֹפֵר יג:), (הַשְׁכֵּן עֲרֵבָה)

וזה נלמד [בפס' יג, טז] **הראובן והשפלה**. חמש' כפ' כח'י' כלום (דברים
 לא) להפסידו כמותה ולא להרבה שלש' ממש' עדים שזימה מחמה' דא' אלה'
 ושם וכו' חזרו שחציה עדין ובעתה פסוקו יור' ב' דמי' נפשות מלא' הוי' הו'
 וזהו מבין [ספ' יח, טז] **סמיכות קצרים**. ר' דלס' פ' ענינה' [פס' יג, טז]
 וזהו אחר' לענינה' וזאת מנח' מן' אחר' חזיק' עם' אלא' חזרה' פני'
 אלה' אלה' וזאת אלה' עם' שחציה' שם' שערות' [תהי' יח, טז] **ענין דברי'**
 שפירות' וישראל' או לפתרון' הענינים' הדמיו' [ישראל' יח, טז] והקרקעות'
 [פס' יג, טז] (737-6073)

[illegible]

אונקלוס

סנהדרין

במדבר יא בהעלותך תקפט

טו וְאִם־כָּבֹה | אֶת־עֲשֵׂה לִי הֲרַגְנִי נָא הָרֹג
אִם־מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ וְאֶל־אַרְאֶה בְּרַעְתִּי:
פ טז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אִסְפֹּה־לִּי
שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֹדְעֵת כִּי־
הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵיו וְלִקְחָת אִתָּם אֶל־אַהֲרֹן
מוֹעֵד וְהִתִּיצְבוּ שָׁם עִמָּךְ: יז וַיִּרְדְּתִי וּדְבַרְתִּי
עִמָּךְ שֵׁם וְאֶצְלָתִי מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ
וְשִׁמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ בְּמִשְׁאֵל הָעָם
וְלֹא־תִשָּׂא אִתָּה לְבָדָּךְ: יח וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר
הִתְקַדְּשׁוּ לְמַחֵר וְאֶכְלֹתֶם בָּשָׂר כִּי בְכִיתֶם
בְּאָזְנִי יְהוָה לֵאמֹר מִי יֵאכְלֵנוּ בָּשָׂר כִּי־טוֹב
לָנוּ בְּמִצְרִים וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בָּשָׂר וְאֶכְלֹתֶם: יט לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלֹנוּ
וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם:

רש"י

עמה יתמנו בגדולתן כדרך שננטעו צללתן (ספרי נז):
ולקחת אותם. קחם דברים, אשריכם שנתמניתם
פרנסים על בניו של מקום (ספרי): והתיצבו שם עמך.
כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד, ויאמרו חזינן
אלו שנכנסו עמ משה לשמוע דבור מפי הקדוש ברוך הוא
(ספרי): וירדת. זו אחת מעשר ירדות הכתובות בתורה
(ספרי נז): ודברתי עמך. ולא עמהם (ספרי): ואצלת. כתרומתו וקרבו, כמו ואל אלילי צני ישראל (שמות כד יא):
ושמתי עליהם. למה משה דומה באותה שעה, לנר
שמונת על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו, ואין אורו חסר
כלום (ספרי נז): ונשאו אתך. הקנה עמהם, על מנת
שיקבלו עליהם טורח בני, שהם טרחנים וסרענים (ראה ספרי
נז): ולא תשא אתה לבדך. הרי תשובה למה שאמרת
לא אוכל אנכי לצדי (פסוק יז): (יח) התקדשו. הזמינו
עצמם לפורענות, וכן הוא אומר (ירמיה יג ג) והקדשם ליום
הקנה (ספרי נז):

שפתי חכמים הקצר

(ביאורים למהר"ן). טו. ולכך סמך פרשה זו לפרשת מתאוננים (רא"ם).
טז. דאם לא כן, כיון דכבר היו שוטרי העם, למה צריך עכשיו למנותם
(דב"ט). יז. דאם לא כן 'התקדשו' למה לי, היה לו לומר, ואל העם
תאמר למחר תאכלו בשר וגו'. ועוד, מה הזמנה והכנה צריכה להם

(טו) ואם ככה את עושה לך. תשש כמו של משה
כנקה" כשהראהו הקדוש ברוך הוא הפורענות שהוא עתיד
להביא עליהם על זאת. אמר לפניו, אם כן הרגני תחלה
(ספרי נז): ואל אראה ברעתי. 'ברעתי' היה לו לכחוש,
אלא שפניה הכחוש. וזה אחד מתקוני סופרים בתורה:
לכניו ולתקון לשון (ספרי נז): אספה לך. הרי תשובה
לתלונתך, שאמרת (פסוק יז) לא אוכל אנכי לצדי. והזקנים
הראשונים היכן היו, והלא חף במצרים ישבו עמהם, שנאמר
(שמות ג טו) לך ואספם את זקני ישראל, אלא באש תצירה
מתו, וראוים היו מסיני לך, דכתיב (שמות כד יא) ויחזו את
האלהים, שנהגו קלות ראש, כנושך פתו ומדבר צפני המלך,
וחזו ויאכלו ויגפלו (ספרי), ולא ראה הקדוש ברוך הוא ליתן
אבלות צמתן תורה ופרע להם כאן (תנחומא טו): אשר
ידעת כי הם וגו'. אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם
שוטרים במצרים בעבודת פרך, והיו מרחמים עליהם
ומוכים על ידם, שנאמר (שמות יד) ויפיו שטרי צני ישראל,

יג. רצונו לומר שמושה אמר להקדוש ברוך הוא, אם תעשה כן לישראל
את עושה לי שיתש כחי וגבורתי, ואהיה בבחינת 'את' (מנח"י עפ"י
רא"ם). יד. פירוש, כמו שהסופרים מתקנין לפעמים את דרך כתיבתם,
כן צויה הקדוש ברוך הוא למשה כשכתב את התורה לתקן את הלשון

סנהדרין דף ב

פירוש במדבר יא בהעלותך הרמב"ן סה

וטעם הרגני נא הרג שתשלח עלי הורגים בחרב, כי טוב מותי אפילו בחרב אדם מחיי בצער הזה. ויתכן שהוא כמו ^טהמיתני, וכן "ואנשיהם יהיו הורגי מות בחוריהם מוכי חרב במלחמה" [בירמיה ית, כא], וכן (ד) "ופחי בהורגים האלה" [ביחזקאל לג, ט].

(טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. כבר הזכירו רבותינו [בסוכה נה, ב ובסוטה לב, א ועוד] כי שבעים אומות הם בשבעים לשון, ^{יז}ויש לכל אחת מזל ברקיע ושר למעלה, כענין מה שנאמר בדניאל [יג] "ושר מלכות פרס", וכתוב [שם] ^{יח}"אצל מלכי יון", והוא שנאמר [בישעיה כד, כא] "יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה". ואמרו [בסוכה נה, ב] כי פרי החג ירמזו בהם. ובפרקי רבי אליעזר [פ"כד]: "אמר הקב"ה לשבעים מלאכים הסובבים כסא כבודו בואו ונבלבל לשונם". ^{יט}ולכך היה המספר ביורדי מצרים שבעים. וצוה המספר הזה בשופטי ישראל, כי המספר הזה יכול כל הדעות בהיותו כולל כל הכוחות ולא יפלא מהם כל דבר. וכן במתן תורה "ושבעים מזקני ישראל" [בשמות כד, א], כי ראוי במספר השלם הזה שישרה כבוד השכינה עליהם כאשר היא במחנה העליון, כי ישראל צבאות השם בארץ, כמו שנעשה ארון וכפורת והמשכן בדמות המשמשים במרום ונעשו הדגלים בדמיון ^כהמרכבה אשר ראה יחזקאל להשרות עליהם שכינה בארץ כאשר היא שכינה בשמים. והנה משה על גבי שבעים הזקנים רמז לישראל שהוא גוי אחד בארץ. וקבלו רבותינו [בסנהדרין כ, א] כי כל סנהדרי גדולה היושבת בבית השם במקום אשר יבחר לשכנו כן יהיה מנינם שבעים והנשיא עליהם כמשה רבינו והנה הם שבעים ואחד. וכן האותיות בשם הגדול המפורש ^{כא}שבעים ושנים ^{כב}כנגד השרים והשם המיוחד שהוא אדון יחיד על כלם. ולזה ירמזו הכתוב [בתהלים פב, א] באמרו

תכלת מרדכי

(ז) ויש לכל אחת – ושר למעלה. עי' אחרי י"ח כ"ה¹¹. ז'¹².
(ח) ולכן – ביורדי מצרים שבעים. עי' האזינו ל"ב. (ט) המרכבה אשר ראה יחזקאל. עי' במדבר כ' ב'.

כור זהב

צ] ויתכן שהוא כמו המיתני, ר"ל דלשון הריגה אין פירושו הריגה בחרב אלא גם מיתת עצמו כמו הורגי מות שפירושו מתו מעצמם שהרי אמר אח"ז מוכי חרב. ג] כנגד השרים והשם המיוחד, ר"ל כי הם ע' אומות ועם

כסף מזוקק

(ד) וכן ופחי בהורגים האלה יחזקאל ל"ז, ולדעת חז"ל שהיו מבני אפרים שמהרו לצאת קודם הקץ ונהרגו אין ראיה משם.

(ה) אצל מלכי יון, צ"ל והנה שר יון בא.
(ו) וכן האותיות בשם הגדול המפורש שבעים ושנים וכו', צ"ל שבעים ואחד, וכוונת רבינו יש לומר דשם אדני במילואו פי' מלא וא"ו גימטריא שלו שבעים ואחד כמו בשופטים י"ג, ומ"ש המקובלים שהשם הוי'

שאר הנביאים, עיי"ש. (11) הרמב"ן המפורסם שהזכירו רבינו כמה וכמה פעמים שלכל מדינה יש מלאך הממונה עליה, למעט ארץ ישראל שעומדת ישירות תחת השגחתו יתברך. (12) דנאמר שם: "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך", וז"ל: רמז למבינים וכן זקניך, והטעם כמו שאמר אשר חלק ה' אלהיך אותם וגו', כי לכל חלק במטה חלק למעלה. וטעם למספר בני ישראל כי צורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד והוא סוד גדול וכו', עיי"ש. (13) וזה לשונו: ואל תשיב עלי מפסוק מיכאל שרכם (דניאל י כא), כי הוא שר משרת לבקש רחמים על ישראל, לא שר מלכות וממשלה, עכ"ל. (14) כספר תולדות אדם בית ה' - לה', וז"ל בתו"ד: עוד יש רמז כי שמי בקרבו, כי מילוי שם יהו"ה ב"יודיו" כזה. יוד' ה' יו' ה' עולה ע"ב. וזה תמצא בקרב שם 'אדני'. רצונו לומר אותיות האמצעיות ממילוי 'אדני'. כזה. פירוש הרמב"ן על התורה <מכוני ירושלים> - ד' במדבר / משה בו נחמו (רמב"ן) {עמוד 72} (726077) הודפס מאתר אוצר החכמה

"אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט", כי השכינה עמהם להסכים על ידם, ואמר הכתוב
ושם בפסוק ב' "עד מתי תשפטו עול" כי יזהיר בהם אחרי שהשם הנכבד עמהם בדבר המשפט איך לא
תיראו ממנו להטות המשפט, כטעם "המכעיסים אותי על פני" [בישעיה סה, ג]. ואמר עוד [במלכים פב, ו] "אני
אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם" – יזכי מספרכם כמספר שרי מעלה ואדון היחיד ואמרתי
שתשבו מושב אלהים בארץ, "אכן כאדם תמותון" – כאדם הראשון שגורש ממקומו הנכבד ומת
כן תתגרשו מבית השם ותמותו, "וכאחד השרים" של מעלה הייתם ותפלו מן המעלה ההיא. וכבר
הזכרתי מן הענין הזה בסדר ואלה המשפטים [בשמות כא, ו].

(יז) וירדתי ודברתי עמך שם ואצילתי מן הרוח. ענין הכתוב להגיד כי בעת הדבור עם משה יהיה
האצילות וממנו הוא. וכן אמר ^[להלן בפסוק כה] במעשה "וירד ה' בענן וידבר אליו" ולא פירש הכתוב
הדבור הזה מה היה כאשר הוא בכל התורה שיבאר אחרי כן מה אמר ה' ומה דבר, כי הענין בכאן
לומר שהזקנים אשר אמר בהם שהתנבאו לא שמעו דבור מפי השם ולא נגלה להם במראה או
בחלום אבל השם מדבר עם משה ומאצילות רוח משה הם יודעים הנבואה ההיא. וזה טעם "ויתנבאו
ולא יספו" ושמם, שלא יספו להתנבאות מעצמם אבל בנבואה שאמר השם למשה בה לבדה התנבאו.
וזה טעם ואצילתי, שאני מאצל מן הרוח אשר אני שם עליך ושמתי עליהם. ואין זה כענין שנאמר
^[להלן כו, כ] "ונתתה מהודך עליו", כי אצילות בכל מקום לשון עכוב אצלו, כלשון "וכל אשר שאלו
עניי לא אצילתי מהם" ^[בקהלת ב, י], "הלא אצילתי לי ברכה" ^[בבראשית כו, לו], וכן "על כן נאצל מהתחנות
ומהתיכונות מהארץ" ^[ביחזקאל מב, ו], שנשאר אצלן מהלשכות התחנות והתיכונות מהארץ שלא יאכלו
האתיקים מהנה בעליונות. וכן "ואל אצילי בני ישראל" ^[בשמות כד, יא] – הנשאים והפרושים מהם,
שנאצלים אל עצמם מכלל המון העם, או שנקראים כן הגדולים שהכל באים אצלם.

והמעתיקים מן הלשונות אומרים אצילות על יציאת כח מן הכחות מאת הבורא ומתפשט על
הנברא, ואומרים בנפש, "אצולה מרוח הקדש", שהוא אצלם לשון המשכה. ואינו נכון אצלי, יזכי

כור זהב

הרמב"ן שכתב כן. ורבינו בחיי בפ' זו כתב השם הגדול
המפורש מספרו ומלווי ע"א ע"כ¹⁵ ומשמע שכך הייתה
נוסתו בדברי הרמב"ן ע"א במקום ע"ב.
דן כי מספרכם כמספר שרי מעלה ואדון היחיד, ר"ל
שהם ע"א כמספר שרי האומות והאדון היחיד עיין בפ'י
על סודות הרמב"ן.

'אלף' 'דלת' 'נון' 'יוד', עולים גם כן ע"ב, עכ"ל. 15) וז"ל: ודע כי היו שבעים זקנים ומשה על גביהם ועמו היו שבעים
ואחד, כדוגמת שבעים שרים של מעלה שהם שרי שבעים אומות והקב"ה עליון על כולם ועמו הם שבעים ואחד, וכמספר
הזה היו יורדי מצרים ועם יעקב שבעים ואחד, גם הסנהדרין בבית המקדש היו שבעים והם הנקראין סנהדרין גדולה ועם
הנשיא שעל גביהן הם שבעים ואחד. ותמצא בפרקי רבי אליעזר (פרק כד) אמר הקב"ה לשבעים מלאכים הסובכים כסא
כבודו כואו ונבלכל לשונם, והם הם בית דינו של הקב"ה שנאמר עליו וה' בכל מקום הוא ובית דינו. ומעתה הכן הכתוב
שאמר (שמות א, א) ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב, הם שבעים נפש מכוחו של יעקב, וכנגד איש וביתו
כאו שהכוונה בו הוא ובית דינו באו, ושם כתבתי השם הגדול המפורש מספרו ומלווי שבעים ואחד, וכן תמצא השם הכינוי
אל"ף דל"ת שהוא מדת הדין שהוא שבעים ואחד כשהוא מלא כואו כדי לכלול הוא ובית דינו, והוא שכתוב (עמוס ו, ז) ו
והנה אדוני נצב על חומת אנך. ואמר הכתוב ויעמד אותם סביבות האהל, שהעמיד משה ע"ה שבעים הזקנים סביבות האהל
כשם שהעמיד הקב"ה שבעים מלאכים סביבות כסא הכבוד. ועתה ראה גם ראה מעלתו של משה כי היתה נבואתן של שבעים
זקנים נאצלת מכוחו של משה כשם שכוחות שבעים המלאכים נאצלים מכוחו של הקב"ה, והו ויעמד אותם סביבות האהל
כי הארוז שבאהל הוא דוגמא לכסא הכבוד וכמו שכתבתי בסדר ויקחו לי תרומה ושמות כה. טו. עכ"ל.

אונקלוס

שמות כא משפטים שג

וְעִבְדֵּךָ וְעִבְדֵּךָ יֵצֵא לְחַפְשֵׁי חָנָם: ג אִם-בְּגֹפוֹ
 יָבֵא בְּגֹפוֹ יֵצֵא אִם-בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיֵּצֵא
 אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: ד אִם-אֲדֹנָיו יִתֵּן-לּוֹ אִשָּׁה
 וַיִּלְדֶּה-לּוֹ בָּנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וַיִּלְדֶּה
 תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגֹפוֹ: ה וְאִם-אָמַר
 יֹאמַר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת-אֲדֹנִי אֶת-אִשְׁתִּי
 וְאֶת-בְּנֵי לֹא יֵצֵא חֶפְשִׁי: ו וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו
 אֶל-הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל-הַדֹּלֶת אוֹ אֶל-הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת-אָזְנוֹ

ובשביעיתא יפק לבר חורין מגן:
 ג אם בלחודוהי יעל בלחודוהי
 יפק אם בעל אתתא הוא ותפק
 אתתה עמה: ד אם רבונה יתן לה
 אתתא ותלד לה בנים או בנות
 אתתא ורבונה תהי לרבונה והוא
 יפק בלחודוהי: ה ואם מימר יימר
 עבדא רחמנא ית רבוני ית אתתי
 וית בני לא אפק לבר חורין:
 ו ויקרבנה רבונה לקדם דינא
 ויקרבנה לות דשא [א] דלנת
 מזוזתא וירצע רבונה ית אדנה

רש"י

העבדי או העבד, מלמד שאף העבדי יוצא בשש (מכילתא
 מס' דמיקון ט, ב: (ה) את אשתי. השפחה"י: (ו) אֶל
 האלהים. לזית דין. כריך שימלך זמוריו שמכרוהו לויט
 (מכילתא מס' דמיקון ב: אֶל הדלת או אֶל המזוזה. יכול
 שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה, תלמוד לומר וְנִסְתָּה בְּאָזְנוֹ
 וּבְדִלְתָּ (דברים טו יז), דלת ולא מזוזה, הא מה תלמוד לומר
 או אל המזוזה, הקיש דלת למזוזה, מה מזוזה מעומדי אף
 דלת מעומד (קידושין כג: מכילתא ט: ורצע אדוניו את אזנו.
 הימנית. או אינו אלל של שמאל, תלמוד לומר 'אזן' 'אזן'
 לגזירה שוה, נאמר כאן ורצע אדוניו את אזנו, ונאמר במזוזה
 (ויקרא יד יז) תָּנוּף אֶזְנוֹ הַמִּטְפֵּה הַיְמָנִית, מה להלן הימנית אף
 כאן הימנית (קידושין טו. מכילתא ט: ומה ראה און להרצע מכל
 שאר אזנים שבגוף, אמר רבן יוחנן בן זכאי, און זאת
 ששמעה על הר סיני לא תגנוזי והלך וגנז, תרצע. ואם
 מוכר עבדו, און ששמעה על הר סיניי פי לי בְּנִי יִשְׁרָאֵל
 עֲבָדִים (ויקרא כה נה) והלך וקנה אדון לעבדו, תרצע (קידושין כג:
 מכילתא ט: רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר"י, מה
 נשחנו דלת ומזוזה"י מכל כלים שצצית, אמר הקדוש ברוך

שנאמר (להלן כג ב) אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בְּגִנְזָתוֹ. או אינו אלל
 זמור עבדו מפני דחקו, אלל מכרוהו צית דין לא יאל
 בשש"י, כשהוא אומר (ויקרא כה נט) וְכִי יִמְוֶה אֶחָיֶד עִמָּךְ וְנִמְכַּר
 לך הרי מוכר עבדו מפני דחקו אומר, ומה אני מקיים כי
 חקנה, זמור צצית דין (מכילתא ט: דחפשי. לחירות:
 ג) אִם בְּגֹפוֹ יָבֵא. שלא היה נשוי אשה, כתרומתו אִם
 בלחודוהי. ולשון בגפו זכנפו, שלא זא אלל כמות שהוא
 יחיד, בחוך לבשו, זכנף בגדו"י: בגפו יצא. מגיד שאם
 לא היה נשוי מחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית"י
 להוליד ממנה עבדים (קידושין ב: אִם בְּעַל אִשָּׁה הוּא.
 ישראלית"י (מכילתא מס' דמיקון א: וַיֵּצֵא אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. וכי מי
 הכניסה שתאל, אלל מגיד הכחז שהקונה עבד עברי חייב
 במזונות אשתו וצניו"י (קידושין כג. מכילתא ט: (ד) אִם אֲדֹנָיו
 יִתֵּן לּוֹ אִשָּׁה. מכאן שהרשות ציד רבו למסור לו שפחה
 כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו אלל בישראלית, תלמוד
 לומר האשה וילדיה תהיה לאדוניה, הא אינו מדבר אלל
 זכנענית, שהרי העבדיה אף היא יוצאה בשש, ואפילו לפני
 שש אִם הציאה סימנין יוצאה, שנאמר"י (דברים טו יב) אֶחָיֶד

שפתי חכמים הקצר

דהיינו שהוא אוהבן ואינו רוצה ליפרד מהם. ואין לומר שהכוונה לאשה
 הישראלית וכלומר שהוא אוהבה ורוצה שאדוניו יפרנס אותה, שאם כן
 נצטרך לחלק בכונת דבריו בין 'אהבתי את אדוני' ליאת אשתי ואת בני'
 (רא"ם). יט. ד'כ"י תקנה' (פסוק ב) מיירי במכרוהו בית דין. ואיכא למאן
 דאמר (ראה קידושין יד:) שאף מוכר עצמו נרצע, דילפינן גזירה שוה 'שכיר'
 (ויקרא כה נה) 'שכיר' (דברים טו יח) (רא"ם). כ. פירש רש"י בקידושין (כג:
 ד"ה מה מזוזה), שהרי כשאנו במקומו אינו קרוי מזוזה. אבל 'דלת' אף
 כשהיא מוטה צורתה מוכחת עליה (רא"ם). כא. ואף על גב דהאי קרא
 בגונב נפשות אומר, נכללה בו גם אזהרת 'לא תגנובו' (ויקרא יט יא) דמיירי
 בממון, שהרי כל התורה כולה נכללה בעשרת הדברות (רא"ם).
 כב. שכל הפרשה ההיא נאמרה בהר סיני (ראה ויקרא כה א) (אמ"ש עפ"י
 חזקוני). כג. צרור כושם שתולין בצואר לתכשיט (רש"י קידושין כב:
 ד"ה חומר). כד. אף על פי שאין המזוזה כשרה לרצוע עליה, מכל מקום
 צריך לרצוע גם בפניה, דהלא דלת אינה כשרה לרצועה אלא כשהיא
 עומדת ומחוברת במזוזה (אמ"ש).

ש'תקנה' הוא מבית דין, אבל אם תפרש 'עבד עברי' עבד שקנה מן
 העברי, לא נוכל לפרש 'תקנה' מבית דין (רא"ם). יב. אלא רק אחר
 שיעבוד כשיעור גניבתו (רא"ם). אי נמי, משום דעבד איסורא לא יצא
 בשש (גו"א). יג. 'בגפו' פירוש כנף בגדו, והמנהג לומר על העני שהוא
 עומד לבדו, אין לו אלא לבושו, ולכן זה יורה על היחידות (רא"ם).
 יד. דקשה לרש"י, דהיה לו לומר 'אם בגפו יבוא כן יצא', אלא ודאי
 דלא דמי, ד'בגפו' קמא פירושו בלא אשה ישראלית, ו'בגפו' בתרא
 פירושו בלא שפחה כנענית (רא"ם). טו. דהא כתב בתר הכי 'ויצאה
 אשתו עמו', ובכנענית כתיב 'האשה וילדיה תהיה לאדוניה' (דב"ט).
 טז. בבניו הקטנים מיירי. מפסוק זה נפקא רק אשתו, ובניו נפקא
 מדכתיב (ויקרא כה מא) 'ויצא מעמך הוא ובניו עמו' (קידושין שם), אמנם
 נקטיננהו הכא אגב אשתו (רא"ם). יז. חוזר אל מה שאמר 'שהרי
 העבריה אף היא יוצאה בשש' (ראה רא"ם). יח. מפרש שהכוונה
 לשפחה שנתן לו האדון, שביציאתו לחפשי תשאר בבית האדון והוא
 נפרד ממנה, שבוה יושו דבריו 'אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני',

דש

שמות כא משפטים

אונקלוס

בְּמִרְצֵעַ וְעַבְדּוֹ לְעֵלָם: ׀ וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ
אֶת־בְּתוֹ לְאִמָּה לֹא תִצָּא כִּצְאֹת הָעֲבָדִים:
ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לָהּ יַעֲדָה
וְהַפְדָּה לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמָּשַׁל לְמַכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־
בָּהּ: ט וְאִם־לָבְנוּ יִיעֲדָנָה כְּמִשְׁפַּט הַבְּנוֹת

רש"י

לעבירה, מה העצירה אינה יולאה צראשי אצרים, אף הוא אינו יולא צראשי אצרים^{לב} (קדושין טו. מכלתא מס' דמיקין א, ג): (ח) אם רעה בעיני אדוניה. שלא נשאה חן בעיניו לכנסה (מכלתא מס' דמיקין א): אשר לא יעדה. שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה, וכסף קנייתה הוא כסף קדושה^{לז}. וכאן רמז לך הכתוב שמלוא פיעוד, ורמז לך שאינה צריכה קדושין אחרים^{לח} (קדושין יט. מכלתא טז): והפדה. יתן לה מקום להפדות ולנאת, שאף הוא מסייע בפדיונה^{לח}. ומה הוא מקום שנותן לה, שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאילו היא שכורה אצלו (קדושין יא. כילד, הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שמי שנים, אומרים לו יודע היית שעמידה לנאת לסוף שש שנה, נמלא שקנית עבדות כל שנה ושנה בששית המנה ועשתה אצלו שמי שנים הרי שלשית המנה, טול שני שלישיות המנה ותנא מאללך: לעם נכרי לא ימוש^{לז} למכרה. שאינו ראוי למכרה לאחר, לא האדון ולא האציל (קדושין יח. מכלתא מס' דמיקין א): בבגדו בה. אם צא לבגוד צה שלא לקיים צה מצות ייעוד, וכן אציה מאחר שנגד צה ומכרה לזה (טז): ואם לבנו ייעדנה. האדון^{לח}. מלמד שאף צנו קם תחתיו ליעדה אם ירנה אציו, ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים^{לח}, אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אצך דמיון (קדושין יט): כמשפט הבנות. שאר כסות ועונה^{לח} (מכלתא מס' דמיקין א):

הוא, דלת ומוחה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי (ויקרא טז) כי לי צני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים^{כה}, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירנע צפניהם (קדושין טז): ועבדו לעולם. עד היוכל. או אינו אלא לעולם כמשמעותו, תלמוד לומר ואיש אל משהתמו פשעו^{כו} (ויקרא כה י), מגיד שחמשים שנה קרוים עולם. ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה, אלא עובדו עד היוכל^{כז} בין סמוך בין מופלג (קדושין טו. מכלתא טז): ובי ימכור איש את בתו לאמה. בקטנה הכתוב מדבר (מכלתא מס' דמיקין א). יכול אפילו הציאה סימנים, אמרת קל וחומר, ומה מכורה קודם לכן יולאה בסימנים כמו שכתוב (פסוק יא) ויצאה חפס אין פקש שאנו דורשים אותו לסימני נערו, שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר (מדרש עז). לא תצא כצאית העבדים. כיצאית עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין, אצל וז לא תנא בשן ועין^{כח}, אלא עובדת שש או עד היוכל או עד שחצי סימנים, וכל הקודם קודם לחירותה, ונותן לה דמי עינה או דמי שינה. או אינו אלא לא תנא כצאית העבדים בשן וציוכל, תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה (דברים טו יז), מקיש עבריה לעברי לכל יוצאותיה, מה עברי יולא בשן וציוכל, אף עבריה יולאה בשן וציוכל, ומהו לא תנא כצאית העבדים, לא תנא צראשי אצרים כעבדים כנענים. יכול העברי יולא צראשי אצרים^{כח}, תלמוד לומר (טז) העברי או העבריה, מקיש עברי

שפתי חכמים הקצר

לייעדה. ומדלא אמר 'אשר לא קדשה', רמז שאין צריכה וכו' (רא"ם). לה. מדכתיב 'והפדה' בהפעיל, ולא כתיב 'ונפדה', משמע שאף האדון מסייעה וכו'. ונקרא 'מסייע', מפני שבאמה עבריה אין מלאכתן של שלש שנים הראשונות שוות לשל אחרונות, והוא מסייע לה ומחשב כפי פעולתה בשנים הראשונות (רא"ם). לו. רבותינו הולכים אחר קבלתם איש מפי איש עד משה רבינו מפי הגבורה, שהכוונה לאיש אחר, וכינה אותו 'לעם נכרי', לומר שהמוכרה פעם שניה מעלה עליו הכתוב כאילו מכרה לגוי (רא"ם). לו. הגם שפשוט הפסוק מדבר באדון, אמנם ממה שאמרו הכתוב לאחר 'והפדה' שאז אין לאדון שום רשות עליה, למדנו שגם האב אינו ראוי למכרה (רע"ב). לה. שאל תפרש שקאי גם על האב כמו 'לא ימוש למכרה' (פסוק ח), ויכול האב ליעד את בתו לבנו של האדון בעל כרחו של אדון. והוכחתו מדכתיב אחריו (פסוק יא) 'ואם שלש אלה לא יעשה לה', והגרעון והייעוד לו אינו תלוי אלא באדון, אם כן גם שלישית שהיא ייעוד הבן תלוי באדון (רא"ם, ראה נח"י). לו. מדלא כתיב 'ואם לבנו יקדשה' אלא 'ייעדה', משמע בכסף קנייתו (קצ"מ). מ. ופירושו 'כמשפט שאר בנות ישראל', ומכאן יליף לשאר בנות ישראל (רא"ם). ובא הכתוב לומר, דלא תימא מכיון שלא נתן לה

כה. ואף על גב דהאי קרא נאמר בסיני ולא במצרים, לא קשיא, דנקט המקרא הזה לסימן בעלמא, ורצונו לומר, שהיו עדים שגאלתי אותם ממצרים והוצאתי אותם מתחת עול בשר ודם להיות לי לעבדים, כמו שכתוב בפסוק 'כי לי בני ישראל עבדים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים' (קצ"מ). כו. כלומר, כל ימי חיי האדון (אמ"ש עפ"י חזקוני). כז. ומיירי בנרצע, כדאיתא בקידושין (טו. גו"א). כח. מדלא כתיב 'ועבדו עולם', אלא 'לעולם', משמע עד היוכל (מנח"י). כט. דהוה אמינא לילף קל וחומר מעבד כנעני, שאינו יוצא בשש וציוכל ויוצא בראשי איברים (רא"ם). ל. פירוש אף ליובל, דאי לשש, הא בהדיא כתיב 'כי ימכר לך וגו' העבריה ועבדך שש שנים' וגו' (רא"ם). לא. דניחא קל וחומר מעבד כנעני, וליכא למימר אמה תוכית, דאיכא למיפרך מה לאמה שכן אינה נמכרת בגניבתה (רא"ם, וראה גו"א). לב. וליכא למימר דמקיש מה העבריה יוצאה בסימנים אף העברי, דלא משכחת לה לעבד עברי קטן. דאי במוכר עצמו, אין במעשה קטן כלום. ואי במכרוהו בית דין, לאו בר עונשין הוא. ואי במכרו אביו, לאו בר מכירה הוא (רא"ם). לג. דאם לא כן, היה צריך לומר 'אשר לא לקחה' (גו"א). לד. מדייק מדקאמר 'אם רעה' וגו', משמע דאם אינה רעה מצוה

(ו) והגישו אדוניו אל האלהים. "לב"ד, צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו". ואמר ר"א כי נקראו השופטים אלהים בעבור שהם מקיימי משפטי האלהים בארץ. **יולדעתי יאמר הכתוב והגישו אדוניו אל האלהים ו"עד האלהים יבא דבר שניהם"** [להלן כב, ח] לרמוז כי יהיה

תכלת מרדכי

(יב) ולדעתי יאמר הכתוב, עי' כ"ב כ"ז.

כור זהב

הרב ז"ל באמת וישר, ולפי האמת דעתו כדעת המכילתא והגמ' שם בב"מ ובגטין ס"ד דאשה אין מוכרת עצמה. ובעיני יפלא הפלא ופלא על רבותנו המל"מ ומהרי"ט שהלכו בדרך רחוקה להוציא דברי הרב משפטן ונתחבטו בזה ללא דבר. — ושוב ראיתי לש"ב הגאון מנ"ח ז"ל¹⁶ לפלל בענין זה לתרץ דברי רמב"ן ומסיק שדבריו תמוהין. ואח"כ כתב לתמוה על התויו"ט באהלות פי"ח מ"ז ד"ה ואם הי' עבד או אשה שכתב דשפחה ישראלית נמכרת לעכו"ם זו לא שמענו. ותמה עליו המנ"ח ולמה לא שמע דעת הרמב"ן דאשה מוכרת עצמה ונמכרת גם לעכו"ם, עכ"ד. ובעיני אומר אני כי זקני התויו"ט ז"ל שמע וראה דברי הרמב"ן ז"ל ושמצתתי בפומי בכל מקום בתויו"ט, אבל כאן לא שמיע ליה ולא סבירא ליה הכי בדעת הרמב"ן ז"ל אליבא דאמת ולכן אמר זו לא שמענו. ואמרת דבר זה לפני חכמים גדולים והודו לדברי. ועתה ראיתי בספר ישן שנדפס בלישכונה בשנת רמ"ט כתוב בזה"ל: אפי' היתה גדולה ואפי' נאמר שתהא אשה רשאה למכור עצמה בניה של אב הן ע"כ, ובי' שהנחני בדרך אמת.

דמכילתא, וא"כ לדעתו המכילתא סבירא דגדולה מוכרת עצמה, וזה תמוה מאוד שהרי לקמן בסמוך אמרו במכילתא בהדיא ואיש כי ימכור את בתו איש מוכר ואין האשה מוכרת עצמה, ובשני אלו המקומות הם סתמא דמכילתא בלי שום חולק, ואיך יסתרו דברי המכילתא זה את זה תוך כדי דבור בפרשה אחת. — אבל באמת לפע"ד אין כאן קושיא כלל, משום דדברי הרב ז"ל כאן סובבים הולכים על הס"ד דמכילתא שאמרו או אינו אלא בישראלית, ולפי הס"ד רצינו לומר דמ"ש אדוניו יתן לו אשה הוא בישראלית, ובעבור שאין אנו יכולים לומר זה בקטנה שמכרה אביה דהאיך יתננה לו והיא אינה בידו למוסרה לאחר, ועל כרחנו היינו אומרים שזה בגדולה שמכרה עצמה, ולפי"ז לא היינו דורשים וכי ימכור כו' ואין האשה מוכרת עצמה והוה אמרין דמוכרת עצמה, וע"ז אמרו בברייתא ת"ל האשה וילדיה, ואם תאמר שזה בגדולה שמכרה עצמה הרי הולדות לבעל הם. וזכינו לדין שזה בכנעני לא בישראלית, ואחר שזכינו לדין זה קם דינא תנינא דוכי ימכור איש ואין האשה מוכרת עצמה, וזה בדרך הבריייתות במקומות הרבה וזהו כוונת

(16) מצוה מב (עמ' רכה — מהדר' מכוני י-ס), וז"ל: והנה מכרוהו ב"ד אין אשה נמכרת לכו"ע, והיא משנה מפו' (סוטה כג, א) כמש"כ לעיל. ואם אשה מוכרת עצמה אם היא גדולה יש דעות, דעת הרמ' כאן פ"א ה"ב דכמו דאינה נמכרת ע"פ ב"ד אינה מוכרת עצמה, ואין דין מכירה באשה רק בקטנה שנמכרת ע"י אביה. אבל דעת הרמב"ן (שמות כא, ד) שאף האשה מוכרת עצמה. ועיי' מל"מ שם הביא קצת סיוע לדברי הרמב"ן מכבא מציעא פרק איזהו נשך, אך תמה עליו וכו'. ולחומר הנושא אפשר ליישב דעתו דכבר כתבתי לעיל בשם הרמב"ן עצמו הובאו דבריו ברשב"א קידושין ט"ז ע"א, **הא דאמרינן שם דעבד עברי צריך שטר שחרור מטעם דגופו קנוי לו**, היינו שיש לו קנין ממון וקנין איסור דמותר בשפחה כנענית, וכתב הרשב"א לדברי הרמב"ן מוכר עצמו אין גופו קנוי לו דאין רבו מוסר לו שפחה כנענית עיי"ש, ודעת הריטב"א שם אפילו מוכר עצמו דאין רבו כופה אותו מ"מ מותר **בשפחה כנענית על כן יש לרבו בו קנין הגוף**, ודינים אלו יבוארו לקמן אי"ה, ואע"פ שיש לאדון בעבד עברי קנין הגוף מ"מ אין ידו כיד רבו ומזכין על ידו כידוע, והנה לפי"ז באשה הנמכרת על ידי עצמה והיא גדולה, בודאי לדברי הכל אסורה לישא עבד כנעני כי דוקא שפחה כנענית התירה התורה לעבד עברי כי הולדות יהיו לרבו כי הם עבדים כנענים. ובפרט לשיטת הרשב"א [אליבא דהרמב"ן] בכל ענין מוכר עצמו אין גופו קנוי, א"כ אשה הנמכרת אין גופה קנוי לו, ורק אמה עבריה בקטנותה אפשר דהגוף קנוי לו מחמת דיכול ליעדה עיין במקנה שם, אבל גדולה המוכרת עצמה אין כאן דין יעוד א"כ בודאי אין הגוף קנוי, וכ"ז פשוט וכו', על כן דברי הרמב"ן צריכים עיון וכו'. — ועיין מסכת אהלות פי"ח מ"ז גבי מדורות העכו"ם בתויו"ט ד"ה ואם היה, מביא תוספתא דהכל נאמנים לשמור אפילו עבד ואפילו שפחה, וכתב דעבד היינו עבד ישראל הנמכר לגוי, דעבד כנעני אינו נאמן דהוא בעצמו עושה מדורות עכו"ם ואיך יהיה נאמן לשמור, והא דגרסי' בסיפא ואפילו שפחה, כתב דמשבשתא דשפחה ישראלית נמכרת לגוי לא שמענו, ועוד דאין נמכרת מאביה אלא למי שיש עליו קידושין כמו שפסק הרמב"ם פ"ד מעבדים ה"א, עכ"ל. ותמיהה היא שלא שמע דזה דעת הרמב"ן דדין מוכר עצמו הוא ג"כ באשה, א"כ נמכרת לגוי ג"כ כל הפרשה באשה ג"כ, והא דאין אמה רק אם יש עליה דין יעוד, היינו אמה קטנה על ידי אביה דזה דין אחר ומצוה אחרת אבל גדולה ומוכרת עצמה דינה כדין ישראל המוכר עצמו לכל הדינים וזה פשוט. ואפשר דמכאן יצא לרמב"ן דין זה. אך עכ"פ תמוה

על התויו"ט שדיו זה חידוש גדול בעיניו והוא מפורש ברמב"ן. עכ"ל המנ"ח.

האלהים עמהם בדבר המשפט, הוא יצדיק והוא ירשיע. וזהו שאמר [שם] "אשר ירשיעון אלהים". וכך אמר משה [בדברים א, יז] "כי המשפט לאלהים הוא". וכך אמר יהושפט [בדה"ב, יט, יז] "כי לא לאדם תשפטו כי לה', ועמכם בדבר משפט". וכן אמר הכתוב [בתהלים פב, א] "אלהים נצב בעדת אל, בקרב אלהים ישפוט", כלומר בקרב עדת אלהים ישפוט, כי האלהים הוא השופט. וכן אמר [בדברים יט, יז] "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'". וזה טעם "כי לא אצדיק רשע" [להלן כג, ז] על הפירוש הנכון. ובאלה שמות רבה [ל, כד]: "אלא בשעה שהדיין יושב ודן באמת כביכול מניח הקב"ה שמי השמים ומשרה שכינתו בצדו, שנאמר [בשופטים ב, יח] וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט".

ועבדו לעולם. פירשו רבותינו [במכילתא משפטים פ"ב] כי הוא עד היובל. ואמר ר"א כי פירוש עולם זמן בלשון הקודש, "כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו" [בקהלת א, יז] — זמנים, "וישב שם עד עולם" [בשמואל א' א, כב], ולכן אמר ועבדו לעולם — לזמנו של יובל, שאין במועדי ישראל זמן ארוך ממנו, ויציאת חירות "כאלו עולם מתחדש לו. ויהיה פירושו שישב לזמנו הראשון שהיה חפשי. והמשכיל יבין כי לעולם כמשמעו, כי העובד עד היובל עבד כל ימי עולם. ולשון מכילתא [משפטים פ"ב]: "ר' אומר בא וראה שאין עולם אלא חמשים שנה, שנאמר ועבדו לעולם — עד היובל". (יד) ושכח ר"א מה שהשכיל וכתבו במקום אחר [בויקרא כה, ב].

תכלת מרדכי

(יג) "אלהים נצב בעדת אל, בקרב אלהים ישפוט", (יד) ושכח ר"א מה שהשכיל וכתבו במקום אחר, עי' בהעלותך י"א ט"ז¹⁷, שופטים י"ט י"ט¹⁸. כאן פסוק ב'.

כור זהב

[ז] עולם מתחדש לו, צ"ל או יהיה פירושו, כ"ה בראב"ע.

כסף מזוקק

(ג) ושכח ר' אברהם, נראה כוונתו על מה שכתב האב"ע בתחילת פרשת בהר סיני ע"ש¹⁹, וברמב"ן שם.

(17) דנאמר שם: "ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך", וז"ל בתו"ד: וקבלו רבותינו (סנהדרין ב) כי כל סנהדרי גדולה היושבת בכית השם במקום אשר יבחר לשכנו שם כן יהיה מנינם שבעים, והנשיא על גביהם כמשה רבינו, והנה הם שבעים ואחד וכן האותיות בשם הגדול המפורש שבעים ושנים, כנגד השרים והשם המיוחד שהוא אדון יחיד על כולם, ולזה ירמזו הכתוב כאמרו (תהלים פב א) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט, כי השכינה עמהם להסכים על ידם וכו', עי"ש. (18) דנאמר שם: "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך", וז"ל בתו"ד: ועוד שלא יתן ה' השופטים הצדיקים העומדים לפניו לשפוך דם נקי, כי המשפט לאלהים הוא ובקרב אלהים ישפוט והנה כל זה מעלה גדולה בשופטי ישראל, וההבטחה שהקב"ה מסכים על ידם ועמהם בדבר המשפט וזה טעם ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' (פסוק יז), כי לפני ה' הם עומדים בכואם לפני הכהנים והשופטים, והוא ינחם בדרך אמת, וכבר הזכרתי מזה בסדר ואלה המשפטים (שמות כא ו), עכ"ל. (19) ויקרא כה, ב, וז"ל: וטעם שבת לה' — כיום השבת וסוד ימי עולם רמזו במקום הזה: וכתב הרמב"ן שם והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה, כבר רמז לנו ר"א שכתב, וטעם שבת לה' כיום השבת, וסוד ימות עולם רמזו במקום הזה וכוף אונך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך, ואם תזכה תתבונן כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם, ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול, כמו ששינונו (תמיד פ"ז מ"ד) בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים. והנה הימים רמזו לאשר ברא במעשה בראשית, והשנים ירמזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם — ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין, וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות (לעיל יח כח), שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה (להלן כו לד) והחזיר הענין פעמים רבות, כל ימי השמה תשבות (שם שם לה), ונאמר והארץ תעזב מהם ותדך את שבתותיה (שם שם מג), וכן שינונו (אבות פ"ה מ"ט) גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ, מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכו' החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית. שנאמר וירמיה לד יג (יד) אנכי פירוש הרמב"ן על התורה <מכוני ירושלים> - ב) שמות / משה בו נחמו / רמב"ן {עמוד 250} {726077}

אונקלוס

דברים יט שופטים

תשעז

אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נִחְלָה וְהָיָה עָלֶיךָ
 דְּמִים: פ יא וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שָׁנָא לְרֵעֵהוּ
 וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נַפֶּשׁ וּמָת וְנָם
 אֶל־אֶחָת הָעָרִים הָאֵלֶּה: יב וְשָׁלְחוּ וְקָנִי עִירוֹ
 וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם
 וּמָת: יג לֹא־תִחוּם עֵינֶיךָ עָלָיו וּבִעֲרַת דָּם־
 הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ: ס שִׁי יֵד לֹא תִפְסֹג
 גְּבוּל רֵעֶךָ אֲשֶׁר גְּבָלוּ רָאשֵׁינִים בְּנִחְלָתְךָ אֲשֶׁר
 תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ
 לְרִשְׁתָּהּ: ס טו לֹא־יָקוּם עַד אַחֵר בְּאִישׁ
 לְכָל־עוֹן וְלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חַטָּא אֲשֶׁר יַחַטָּא
 עַל־פִּי | שְׁנֵי עֵדִים אֹו עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים
 יָקוּם דָּבָר: טז כִּי־יָקוּם עַד־חֲמֵם בְּאִישׁ

ישתפף דם זכי בגו ארעך די יי
 אלהך יחב לך אחסנא ויהי עליך
 חובת דין דקטול: יא וארי יהי גבר
 סגי לחברה ויכמן לה ויקום
 עלוהי ויקטלנה נפש וימות ויערק
 לחדא מן קרוא האלין:
 יב וישלחון סבי קרתה וידברון
 יתה מתמן וימסרון יתה ביד גאל
 דמא וימות: יג לא תחום עינך
 עלוהי ותפלי אשדי דם זכי
 מישראל וייטב לך: יד לא תשגי
 תחומא דחברך די תחימו קדמאי
 באחסנתך די תחסן בארעא די יי
 אלהך יחב לך למירתה: טו לא
 יקום סהיד חד בגבר לכל
 ולכל חובין בכל חט די יחטי על
 מימר תרין סהדין או על מימר
 תלתא **ספרי** יתקים פתגמא:
 טז ארי יקום סהיד שקר בגבר
 לאסדא בה סטיא: יז ויקומון
 תרין גברין די להון דינא קדם יי

לענות בו סרה: יז ועמדו שני־האנשים אשר־להם הריב לפני יהוה

רש"י

שנתורה שנים, אלא אם כן פרט לך בו אחד (סוטה ג): לבל
 עון ולבל חטאת. להיות חזירו נענש על עדותו, לא עונש
 גוף ולא עונש ממון, אבל קס הוא לשבועה (כתובות פז: ספרי
 קפת). אמר לחזירו תן לי מנה שהלוייתך, אמר לו אין לך
 בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו, חייב לישבע לו: על פי
 שנים עדים. ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית
 דין, ולא שיעמוד תורגמן בין העדים ובין הדיינים (גיטין עא.
 ספרי סט): (טז) לענות בו סרה. דבר שאינו, שהוסר העד
 הזה מכל העדות הזאת. כיצד, שאמרו להם 'והלא עמנו
 הייתם אותו היום במקום פלוני' (מכות ה): (יז) ועמדו שני
 האנשים. צעדים הכתוב מדבר, ולמד שאין עדות בנשים,
 ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד (שעוה ל. ספרי ק): אשר
 להם הריב. אלו בעלי הדין (ספרי סט): לפני יהוה. יהיה דומה
 להם כאילו עומדין לפני המקום, שנאמר (תהלים פב א) בְּקֶרֶב
 אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט (ספרי סט):

שפתי חכמים הקצר

מה שהגידו בפיהם ולא מפי כתבם (רא"ם עיי"ש). ו. אבל אם הכחישו
 את המעשה, כגון שאמרו על ההורג עמנו היה או על ההורג, ולא הסירו
 את גוף העדות לאמר כי העדים עמנו היו, אז אינו נוהג בהם הדין 'כאשר
 זמם' (רא"ם). ז. ובאילו אמר 'ועמדו שני האנשים ואשר להם הריב',
 ששניהם בעמידה העדים ובעלי הריב (רא"ם).

(יא) וכי יהיה איש שונא לרעהו. על ידי שנאתו הוא
 בא לידי וארצ לו. מכאן אמרו, עבר אדם על מצוה קלה
 סופו לעבור על מצוה חמורה, לפי שעבר על לא תשגא (ויקרא
 יט יז) סופו לבא לידי שפיכות דמים, לכן נאמר וכי יהיה איש
 שונא לרעהו וגו', שהיה לו לכתוב 'וכי יקום איש וארצ לרעהו
 והכהו נפש' (ספרי קפז): (יג) לא תחום עינך. שלא תאמר
 הראשון כבר נהרג, למה אנו הורגים את זה ונמלא שני
 ישראלים הרוגים (ספרי קפז): (יד) לא תפסג גבול. לשון
 נסגו אחר (ישעיה מז י), שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחר
 לתוך שדה חזירו, למען הרחיב את שלו. והלא כבר נאמר
 (ויקרא יט יג) לא תגול, מה תלמוד לומר לא תפסג, למד על
 העוקר תחום חזירו שעובר בשני לאוין. יכול אף בחוזה
 לארץ, תלמוד לומר נחלתך אשר תנחל וגו', בארץ ישראל
 עובר בשני לאוין, בחוזה לארץ אינו עובר אלא משום 'לא
 תגול' (ספרי קפת): (טו) עד אחד. זה בנה אב, כל עד

ג. ובלבד לא כתיב בקרא 'לא יקום עד באיש', כי 'עד' בלי 'אחד' אף
 שהוא בלשון יחיד כולל הרבה עדים בקרבו (עפ"י רא"ם). ד. 'עון' הוא
 עונש גוף כמו מלקות או מיתה הבאים על ה'עון' אשר הויד לעשות,
 ו'חטאת' הוא עונש ממון הנענש גם בשוגג כי 'אדם מועד לעולם בין
 שוגג ובין מזיד' (ב"ק כו). (ראה גו"א ורבינו בחיי). ה. 'כי על פי' משמע

תשעה

דברים כ שופטים

אונקלוס

לפני הפהנים והשפטים אשר יהיו בימים
ההם: יה ודרשו השפטים היטב והנה עד
שקר העד שקר ענה באחיו: יט ועשיתם לו
כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע
מקרבך: כ והנשאים ישמעו ויראו ולא
יספו לעשות עוד בדבר הרע הזה בקרבך:
כא ולא תחוס עינך נפש בנפש עין בעין שן
בשן יד ביד רגל ברגל: ס כ א כיתצא
למלחמה על-איבך וראית סוס ורכב עם רב
ממך לא תירא מהם כי-יהוה אלהיך עמך
המעלך מארץ מצרים: כ והיה בקרבכם אל-המלחמה ונגש הפהן

רש"י

(כ) ישמעו ויראו. מכאן שצריכין הכרזה, איש פלוני ופלוני
נהרגין על שהוזמו צדיק דין"א (סנהדרין פט.). (כא) עין בעין.
ממוק, וכן שן שן וגו' (בבא קמא פג: ספרי קט): כ (א) כי תצא
למלחמה. סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן, לומר לך
שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה (ספרי קט). דבר אחר, לומר
לך אם עשית משפט נדק אתה מוצטח שאם תצא למלחמה
אתה נוצח. וכן דוד הוא אומר (תהלים קט קא) עשיתי משפט
וצדק כל פניתי לנעמי (תנחומא טו): על אויבך. יהיו צעניך
כאויבים, אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך (ספרי קט): סוס
ורכב. צעניך כולם כסוס אחד, וכן הוא אומר (שופטים ו טו)
והפית את מדן פליש אחד, וכן הוא אומר (שמות טו יט) כי
צא סוס פקעה (תנחומא טו): עם רב ממך. צעניך הוא רב,
אבל צעני אינו רב (ספרי קט): כ בקרבכם אל המלחמה.
סמוך לנאמרו מן הספר מגבול ארצכם (ספרי קט): ונגש
הפנה. המשוח לך, והוא הנקרא משוח מלחמה (ספרי קט):

שפתי חכמים הקצר

(תהלים פכ א) 'בקרב אלהים ישפט' (גו"א עפ"י רמב"ן). יא. ולכן אמר
הכתוב 'והנשאים ישמעו' את הכרזה זו 'וייראו'. ולא כתב 'וכל
ישראל' כמו שנאמר בכן סורר ומורה (להלן יא א) אלא 'והנשאים', כי
לא כל העם שייכים בעדות, שהרי ישנם גזלנים ומלוי בריבית וכו'
שהם פסולים לעדות, ואותם אין צריך להשמיע ולירא (מנח"א).
א. ולא הסמיך לכאן המשפטים שבפרשת כי תצא (להלן כא כב) וכי
יהיה באיש חטא משפט מות' ושאר דיני מיתות השייכים לענין
שלמעלה (מנח"א). ב. נראה שהוא טעות סופר, וצריך לומר 'סוס
ורכבו רמה בים' (שמות טו א), וכן הוא בספרי (קצ) (נח"א). ג. ולכן לא
כתב 'והיה כי תצאו למלחמה' כמו שמתחיל 'כי תצא למלחמה' (פסוק
א) (מנח"א).

אשר יהיו בימים ההם. יפתח גדורו כשמואל גדורו,
נריך אתה לנהוג צו כבוד (ראש השנה כה:): (ית) ודרשו
השופטים היטב. על פי המזמין אותם, שזדוקים
וחוקרים את הצאים להזימם דרישה וחקירה: והנה עד
שקר. כל מקום שנאמר עד, בשנים הכתוב מדבר (סוטה ב).
(יט) כאשר זמם. ולא 'כאשר עשה', מכאן אמרו (מכות ה):
הרגו אין נהרגין: לעשות לאחיו. מה תלמוד לומר
לאחיו, למד על זוממי צח כהן נשואה שאינם צריפה, אלא
כמיטת הצועל שהיא צחוק שנאמר (ויקרא כא ט) היא צלש
תשקף, 'היא' ולא צועלה, לכן נאמר כאן לאחיו, כאשר זמם
לעשות לאחיו ולא 'כאשר זמם לעשות לאחיו', אבל בכל שאר
מיתות השוה הכתוב אשה לאיש, וזוממי אשה נהרגין כזוממי
איש, כגון שהעידה שהרגה את הנפש, שחללה את השבת,
נהרגין צמיטתה, שלא מיעט כאן אחותו אלא צמקוס שיש
לקיים צהן הזמה כמיטת הצועל (סנהדרין נא: ספרי קט):

ח. פירוש, הדרישה הזאת אינה על עדים הראשונים, אלא על העדים
האחרונים הבאים להזימם, ודרשו השופטים את העדים הבאים
להזימם, והנה נמצאו העדים הראשונים עדי שקר, ועשיתם להם כאשר
זממו. אבל אם נמצאו הראשונים בחקירת עצמן שהם משקרים לא
נעשו זוממין אלא עדותן בטלה (רא"ם). ט. ובמו שכתב למעלה (פסוק
טו). וחזר וכתב כאן שלא נטעה לומר שאם הוזם אחד מהם יהא הוא
נהרג, כסלקא דעתיה של יהודה בן טבאי שהרג עד זומם (מכות ה),
לכן חזר וכתב זה כאן 'כל מקום' וכו', ואם כן ממילא אינם נעשים
זוממין עד שיוזמו שניהם (קצ"מ וראה משכ"ל). י. דכיון שנהרג כבר
בבית דין בודאי היה חייב מיתה בשביל עון אחר, דאם לא כן לא
אירע זה על ידי בית דין, כי הקדוש ברוך הוא עם דיני ישראל, דכתיב

לא תחוס עינך" [להלן כה, יב] – מפני כי הפתאים יהללו אותה בהיותה עוזרת לבעלה, או מפני שהבושת מצוי ואין בו חסרון כיס. וכן בעדים זוממין [להלן בפסוק כ"א] שלא ירחמו ^(ב) עליהם בעבור שלא נעשה בעדותן דבר, או מפני שתקלתם מרובה.

וטעם וטוב לך כי ביעור הדם הנקי מצוה וטובה גדולה לך להציל נפשך ממות, כי הרחמנות על הרוצחים שפיכות דמים מידי הרוצחים ומידי אחרים המתפרצים.

(יד) לא תסיג גבול רעך. אזהרה שלא ישנה תחום החלוקה שחלקו הנשיאים את הארץ לשבטים או ליחיד מהם, על כן אמר אשר גבלו ראשונים, הם אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיאי המטות. ולכך הזכיר בנחלתך אשר תנחל וגו'.

וטעם המצוה הזאת שלא יחשוב אדם לומר אין חלקי אשר נתנו לי שזה כמו חלק חברי כי טעו החולקים, או שיוציא בלבו לעז על הגורלות, ולא יהיה זה בעיניו גזל כלל, על כן צוה בכאן שלא יחלוק אדם על החלוקה ההיא ולא ישנה הגבולין כלל, לא בסתר ולא בגלוי. וזו מצוה מבוארת ממה שצוה [בבמדבר כו, נ] "על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט", ואמר [שם לה, י] "אלה האנשים אשר ינחלו לכם וגו'".

ועל דעת רבותינו [בספרי כאן] שהוא אזהרה לעוקר תחומי של חבריו ^(ז) בארץ שעובר בשני לאוין יהיה טעם אשר גבלו ראשונים שלא ישנה התחום הישן בסתר ויאמר בכאן היה מעולם, והזהיר הכתוב בהווה, כי התחום החדש ניכר וידוע הוא ואין אדם משנה אותו. וגם רבותינו עצמן הזכירו [שם] "מנין לעוקר תחומין של שבטים שעובר בלא תעשה, ת"ל לא תסיג גבול רעך", והוא באמת פשוטו של מקרא.

(יח) ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד. לא פירש הכתוב איך ידע שהוא עד שקר, כי בהיות הענין בשני עדים שמעידים על הדבר אפילו יבאו מאה ויכחישו אותם לא יתברר ששקר ענו. ולא נוכל לומר שבא ההרוג בגלוי, כי לא יאמר בזה ודרשו השופטים היטב. ועל כן באה הקבלה הנאמנת ופירשה [במכות ה, א] כי ההזמה תהיה כשיאמר "והלא ביום פלוני עמנו הייתם במקום פלוני". והטעם מפני שהעדות הזו היא על גופם של ^(י) עדים והם אינם נאמנים על עצמם לומר "לא עשינו כך" שהרי יכולין הללו לומר עליהם שהרגו את הנפש או שחללו את השבת.

(יט) כאשר זמם. "ולא כאשר עשה. מכאן אמרו הרגו אין נהרגין" – לשון רש"י מדברי רבותינו

כור זהב

[ד] דעת רבותינו בספרי שהוא אזהרה לעוקר תחומי של חבריו, ר"ל לא תחוס החלוקה אלא שהוא אזהרה לדורות הבאים וטעם אשר גבלו ראשונים ר"ל

בספ מוזקק

(ב) בעדים זוממין צוה שלא ירחמו עליהם בעבור שלא נעשה בעדותם דבר. פי' לכן יעלה על דעת אדם לרחם עליהם לכן הזהירה התורה לא תחוס וכי' או מפני שתקלתם מרובה לכן הזהירה התורה לא תחוס עיניך. (ג) מפני שהעדות הזו היא על גופם על עדים (ואינם נאמנים). שהרי יכולין הללו לומר עליהם שהרגו את הנפש או שחללו את השבת והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו כך כצ"ל, וכן הגיה הב"ח דברי הטור חו"מ סי' ל"ח³.

פירוש דברים יט כ שופטים הרמב"ן קפה

במכות ה, ב]. והטעם בזה בעבור כי משפט העדים הזוממין בגזרת השליט, שהם שנים ושנים, והנה כאשר יבואו שנים ויעידו על ראובן שהרג את הנפש ויבאו שנים אחרים ויזימו אותם מעדותם צוה הכתוב שיהרגו כי בזכותו של ראובן שהיה נקי וצדיק בא המעשה הזה, אלו היה רשע בן מות לא הצילו השם מיד ב"ד, כאשר אמר [בשמות כג, ז] "כי לא אצדיק רשע". אבל אם נהרג ראובן נחשוב שהיה אמת כל אשר העידו עליו הראשונים, כי הוא בעונו מת ואלו היה צדיק לא יעזבנו ה' בידם, כמו שאמר הכתוב [בתהלים לו, לג] "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו", ועוד, שלא יתן השם השופטים הצדיקים העומדים לפניו לשפוך דם נקי, כי המשפט לאלהים הוא ובקרב אלהים ישפוט. והנה כל זה מעלה גדולה בשופטי ישראל והבטחה שהקב"ה מסכים על ידם ועמהם בדבר המשפט. וזה טעם "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'" [לעיל בפסוק י"ז] כי לפני ה' הם עומדים בבואם לפני הכהנים והשופטים והוא ינחם בדרך אמת. וכבר הזכרתי מזה בסדר ואלה המשפטים [בשמות כא, ו].

(כ) ד"ה ונשארים ישמעו ויראו.

כ. (א-ו) כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב. זו מצוה מחודשת, אמרה להם עתה בבואם במלחמות.

וטעם כי ה' אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם יזהירם שלא ירד לבבם ולא ייראו מן האויבים, ויאמר שלא יבטחו בזה בגבורתם לחשוב בלבם גבורים אנחנו ואנשי חיל למלחמה, רק שישבו לבם אל "השם", ויבטחו בישועתו, ויחשבו כי לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה, רק כי רוצה ה' את יראיו המיחלים לחסדו.

ואמר להלחם לכם עם אויביכם כי יפילם לפניהם לחרב, ואמר להושיע אתכם שהם ינצלו במלחמה ולא יפקד מהם איש, כי יתכן שינצחו את אויביהם ומותו גם מהם רבים כדרך המלחמות. ועל כן צעק יהושע בנפול מהם בעי כשלשים וששה איש [ביהושע ג, ז-ט], כי במלחמת מצוה שלו לא היה ראוי שיפול משערת ראשם ארצה כי לה' המלחמה.

והנה הכהן שהוא העובד את השם יזהירם ביראתו ויבטיחם, אבל השוטרים ידברו בנוהג שבעולם, פן ימות במלחמה, כי בדרך הארץ בכל המלחמות ימותו אנשים גם מכת הנוצחים. וצוה על השלשה האלו לשוב כי לבו על ביתו וכרמו ועל אשתו וזיונו.

(ו) וטעם ולא חללו שלא באה השנה הרביעית, כי המנהג בכרם בבא תבואתו שיחולו שם וילכו בחלילים, וצוה הכתוב [בויקרא יט, כד] ש"היה כל פרי קדש הלולים לה'", שיהללו את השם הנכבד בשמחה ההיא.

תכלת מרדכי

(ד) במקרא והנשארים ישמעו ויראו. עי' רמב"ן תצא כ"א י"ח.

(א) שישבו לבם אל השם. עי' עקב ח' י"ח.

כור זהב

[6] על ביתו וכרמו ועל אשתו וזיונו, ר"ל לא כרש"י משום דעגמת נפש הוא אלא הטעם מפני שלבו לביתו וזיונו וכ"פ ראב"ע.¹

(1) וז"ל: חנכו — כמו חנכת המזבח וכן חנוך לנער ומזה למדו רבותינו ז"ל מחנכין את הנערים והטעם כי לבו וכל תאוות לחנוך ביתו והנה לבו לביתו לא למלחמה על כן ינוס ויניס אחרים, עכ"ל.

דמנאן בבוריתא כל רשיעא ואעדי כל חובב: כו ואמני ביד דני קושטא תקנין כבדמיא ומלכי מלכך כד מן אולא ובתר בן יתקרי לך קרתא דקושטא קרתא מהימנא: כו ציון כד יתעבד בה דינא תתפרוק ודעבדו אורייתא יתובון לה בוכו: כו ויתקרון מרדין וחיבין כחדא ודשבקו אורייתא דיי ישתיצון: כט ארי תתבהתון מאילני טעותא דחמדתון ותתפנעון מגני טעותא דאתון מסתיעין בהון: לארי תהון כבוטמא די מנתר טרפוהי וכגנת שקיא דמן לית

ואצרך פבר סיגך ואסירה כל-בדילך: כו ואשיבה שפטיך כבראשנה ויעצך: כבחתלה אחרי-כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה: כו ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה: כח ושבר פושעים וחטאים יחדו ועוזבי יהוה יכלו: כט כי יבשו מאילים אשר חמדתם ותחפרו מהגנות אשר בחרתם: לכי תהיו

מסורה (כו) כבראשנה. ה' וס' נמסר בספ' שופטים ס' כ': (כח) וחטאים. ד' וס' בסדר לך לך:

רש"י

ולשוננו לי נקיון כמו וצר לצד (מהלם כ"ד) ע"ש שהוא מנקה הצד מכתמיו סיגין האמור למעלה כמו כספן היה לסיגים מערובת נחשת כספן קרוי סיג אף כאן מערוב' רשעים עם הכשרים אני אכלה הפושעי' שהם הסיג: כל בדילך. דליל המעורב כספן כלומר הרשעים שכן דליל אשטיי"ס זלע"ז: (כו) כבראשנה. אעמיד לכם שופטים כשרים: עיר הצדק. כבחתלה דק ילין זה: (כז) במשפט תפדה. ע"י שהיו זה עושה משפט: תפדה. מעונומיה: ושביה. עושי חסוזה שצמוכה (נצדקה צמדיקים עזמם צמשפט וצדק' שצמוכה): (כח) ושבר פושעים וגו'. שצכולן הוכיחן למעלה, והם פשעו צי, גוי חוטא, עזבו את ה': פושעים. מורדים והעוזדים לעכו"ם: וחטאים. אלו עצרינים העוזרים על שאר איסורין: (כט) מאילים. לשון אלה מין אילן שקורין אולמ"א זלע"ז: אשר חמדתם. לעבוד תחתיים עבוד' כוכבים כענין שנאמר חסח אלון ולבנה ואלה כי טוב ללה (הושע ד). מהגנות.

מצודת דוד

מכה אחר מכה: ואצרוף. אסיר ממך הסיג כמו שמשירים כתמי הבגד ע"י הבורית ור"ל אכלה ממך הפושעים והמורדים: (כו) ואשיבה. אעמיד עליך שופטים כשרים וצדיקים כמו שהיה מאז: (כז) במשפט. ע"י המשפט שיעשה

בה תהיה פדויה: ושביה. ההשבה מן הגולה תהיה ע"י הצדקה אשר יעשו: (כח) ושבר. הפושעים והחוטאים שבהם ישברו יחדו זה כזה איש לא נעדר: יכלו. בלי שארית: (כט) כי יבשו. עוזבי ה' יבשו או ממה שחמדו האלים להעמיד עבודת כוכבים ומזלות בצלה כמ"ש תחת אלון. לבנה ואלה כי טוב צלה (הושע ד): מהגנות. ממה שבחרו הגנות להעמיד בה עבודת כוכבים ומזלות כענין שנא' המתקדשים והמטהרים אל הגנות (לקמן סו): (ל) כי תהיו. בעבור שבחרתם באלה תהיו דומים להם בדבר נביאים וכתובים - ישעיה / נביאים וכתובים המפואר {עמוד 38} {726077}

מהר"י קרא

(כו) ואשיבה שופטיך כבראשונה. שהיתה קריה נאמנה כאשר עד לא היתה לזונה וזהו שפירשתי למעלה הענין בכל מקום שאתה מוצא הפסקה בתוכחה ופרשה שאחר הפסקה מדבר בנחמה. דע שהנחמה באה לרפאות תוכחות של מעלה. כמו בכאן שאמר למעלה בענין וחזור ומרפא מעין התוכחה שהוכיחו שאמר ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה: (כו) ציון במשפט תפדה. במשפט שיעשה: ושביה בצדקה. הם אותם שישובו אל ציון מן המקומות אשר נפוצו שמה. באיזה זכות הגליות מתקבצות וחוזרות לציון בשביל שישובו להיות אנשי אמת וצדקה. ודע שבכל מקום שאתה מוצא צדקה אצל משפט אותה צדקה אינה נתינת מעות אלא לשון דין אמת. וכן לעשות צדקה ומשפט. ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. וכן משפט וצדק תראה במדינה. וכן כולם: (כח) ושבר פושעים וחטאים יחדו. כפוף עצמך למקרא ובענין זה תפתור מקרא זה במקרא של מעלה הימנו. אותו היום ואותה שעה שיפדו בני ציון בזכות המשפט מן המקומות אשר נפוצו שם באותו היום ובאותה שעה יהיו שבר פושעים הנוכרים למעלה בענין גדלתי ורוממתי והם פשעו בי. וחטאים. אף הם בני אדם הנוכרים בענין הוי גוי חוטא עם כבד עון. עוזבי ה'. הם שהוכיר הנביא למעלה עזבו את ה'. ושני דברים הללו שציון במשפט תפדה. ושבר פושעים וחטאים יחדו יבואו שניהם. ואף אותה שעה שבני אדם עזבו את הקב"ה יכלו: (כט) ואם רצונך לידע מה הוא סירחונן של אלו מה חטאו שעתידין לשבר הוה. כי יבשו מאילים אשר חמדתם זהו פשעם וחטאתם שתפשו להן מעשים שאתם תופשים. שחמדו להם אילים לע"ז שאתם חומדים וכשם שאתם עתידים ללקות דעו איפא שגם אתם תחפרו מהגנות אשר בחרתם. שבחרין בתוך הגן עץ לא ירקב להכין פסל לע"ז: (ל) כי

מצודת ציון

(כה) ואצרוף. ענין זכור וזקוק: כבור. כבורית שמנקין בו הבגדים מכתמיהם: בדילך. היא מין מתכת כמו ואת הבדיל (במכר לא): (כט) מאילים. שם אילן סרק כמו הנחמים באלים (לקמן נו):

הודפס מאתר אוצר החכמה

הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן (יהושע ג, יא),
עוקר כנענים ומכניס ישראל. אביר ישראל, אמר ר' תנחום בר
נחמני תוקפיהון דישׂראל. ורבנין אמרין אביר ישׂראל לפני אומות
העולם. הוי אנחם מצרי, ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר היה
לאותו האיש עשרה זהובים את עוקף עליו ונוטלה ממנו, אמר לו
הקדוש ברוך הוא עלי לשלם לו גמולו ולהפרע מאותו האיש. ור'
נחמיה אומר הוי אנחם מצרי שנים, מאויבי שנים, הם ארבע
מלכיות.

ואשיבה שופטיך, זה משה ואהרן. ויועצריך, זה דוד ושלמה.
ואצרוף כבוד סיגריך. כיון שנקבצו הגליות נעשה דין ברשעים,
שנאמר ואצרוף כבוד סיגריך. וכיון שעושה דין ברשעים כלו המינין,
שנאמר ושבר פושעים וחטאים יחד(י).
תניא ר' יוסי בן אלישע אומר אין הקדוש ברוך הוא משרה
על ישׂראל שכינתו עד שיכלו השופטים מישראל, שנאמר ואשיבה
ידי עליך. אמר רב פפא אי בטלי (ידיה) [יהירי] בטלי אמגושי,

39 ואשיבה שופטיך, שם קכג, ב.
40 ואצרוף כבוד סיגריך. מגילה יז, ב.
43 תניא ר' יוסי. שבת קלט, א.

32-33 בר נחמני. בפסיק': בר חנילאי. 33 תוקפיהון דישׂראל. רש"י ות"י. אביר.
בילק' הנד' בציונים כאן גורס ומפרש: "אביר, ארוקן". ובגוף הספר מלת "אוביר"
גרסה לעיל: אוביר ישראל אמר ר' תנחום וכו'. וכל זה שבוש הוא. והג' הנכונה
כלפני דגרסי' אביר ישׂראל ב' פעמים וכדאיתא בפסיק'. ור' תנחום ורבנן נחלקו
בפי' הפסוק אם "אביר ישׂראל" קאי על הקב"ה או על ישׂראל. 35 עוקף.
בפסיק': עוקם. ובכ"י פרמא שם ובהמכירי ישעיה שם כלפני' והיא הג' הנכונה.
41 כבוד סיגריך. בגמ' מסיים: וכתוב ואשיבה שופטיך כבראשונה. דין ברשעים כלו
המינין. שם: דין מן הרשעים כלו הפושעים וכולל זדים עמהם שני' ושבר וכו'.
ועי' דק"ס. ובדפוס הילקוט במקום "המינין" גרסו: האפיקורוסין. ושנוי מפני
הצנזור הוא (וכן גי' הגמ' הפושעים). 44 השופטים. בילק' ד"ל ובגר' נוסף:
רעים. ובגמ': שופטים ושוטרים רעים. ובכ"י מלת "רעים" ליתא ועי' דק"ס.
45 אמר רב פפא. ילקוט צפניה תקס"ז; המכירי ישעיה א, כה 18. ובגמ' מאמר
רב פפא הובא אחר דברי עולא דבסמוך. וכ"ה בסנהדרין צח, א. אמגושי.
מסיתים ומדיחים המשניאים אותנו" (רש"י). ובכ"י ודפוסים ישנים ברש"י במקום
מסיתים גרסו: המינים, המינים גלחים. והוא כנוי לאמגושי (פי' מכשף). ועי' ערוך
השלם ע' אמגושא.

מֵאַרְבַּע כְּנָפֹת הָאָרֶץ: בְּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה, מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרָאשׁוֹנָה
וְיִזְעַצְנוּ כְּבַתְחִלָּה,

אבני אליהו

לכן יש להם חירות מכמה מאות שנים, ויש להם מלכים רק הם בארץ לא להם, וכן כשיבוא משיח צדקנו יבואו תחלה עשרת השבטים ואחר כך יהודה ובנימין יעלו, כמ"ש (ישעי' מ, יג) ובאו האובדים בארץ אשור תחלה הם עשרת השבטים (עי' מספמא סנהדרין פ"ג ז'), ואחר כך והנדרחים בארץ מצרים הם פליטת בית יהודה ובנימין, וכן אמר ירמיה (ג, יח) בימים ההם ילכו בית יהודה על בית ישראל ויבואו יחדיו מארץ צפון, פ"י בהתחלה יבואו בית ישראל הם עשרת השבטים, ואחריהם יבואו בית יהודה ויתקבצו יחדיו לארץ צפון, ומשם יבואו לארץ ישראל. וכן אמר מיכה (ד, ו) ביום ההוא נאום ה' אספה הצלעה והנדרחה אקבצה ואשר הרעותי, אמר נגד שלש גליות אלו, אותם שגלו להרי חשך קראם הצולעה שהם צולעים על ירך אחת שיש להם רק תורה אחת שבכתב, ולא זכו לתורה שבעל פה כידוע מספר אלדד הדני ומובא במדרכי ריש מס' חולין, ושבת יהודה ובנימין קראם נדרחה לארבע כנפות הארץ, ואותן שאחורי נהר סמבטיון אמר עליהם ואשר הרעתי, כידוע מתשובת הרדב"ז וס' ערך לחם שר"א בן הרמב"ם גייר מהן כמה אלפים. לכן אמר תקע בשופר גדול לחרותינו, על אותן שגלו אחורי הרי חשך שיצאו לחירות, ושא גם לקבץ גליותינו, על אותם שמעבר לנהר יש כמה מהם מדינות שמה כידוע בקצה הודו מזרחית מעבר לנהר "גאנגס" (=גנגה - נגלה דש) בארץ "סורמטאנע ואכין" (=סומטנא), וקבצינו יחד מארבע כנפות הארץ, על שבת יהודה ובנימין הנדרחים בכל הארץ מקצה השמים ועד קצהו.

בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל, לא הזכיר אלא הנדרחים מפני שהן יתקבצו באחרונה כאמור, ואז כבר יהיו הצולעה ואשר הרעותי נגאלים ויחדיו יבואו מארץ צפון. ונכלל בברכה ראשונה בתואר "מלך כו' מושיע" כי הגאולה אינה בידי אדם כלל רק בידי שמים כמו שאמר אליהו על אימתי יבוא משיח לכשירצה ארון זה, (עי' סנהדרין נט. ענין יפקד שס).

השיבה שופטנו כבראשונה ויזעצנו כבתחלה, על שם (ישעי' א, כו) ואשיבה שופטין כבראשונה ויעציד כבתחלה, אצל שופטים אמר ראשונה ואצל יועצים תחילה, ואמרו רז"ל בפסיקתא רבתי ואשיבה שופטין כבראשונה אלו דוד ושלמה ויעציד כבתחלה אלו משה ואהרן. למדו משינוי הלשון שופטים ויועצים ראשונה ותחלה, שופטים אשר יש להם שבט מלוכה בידם, ויועצים המה מחוקקין חוקים ומשפטים צדיקים, כמו שכתוב (דנאשית מט, י) לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו, כמו שדרשו רז"ל (סנהדרין ה). על זה. וההבדל שבין ראשון לתחלה הוא, ראשון הוא ראש הזמן והוא ממנו כמו ראש בגוף, ותחלה הוא חוץ ממנו זמן קודם זולת זמן המדובר בו. לכן פירש ואשיבה שופטין כבראשונה אלו דוד ושלמה ועליהם נאמר שופטין שהיה להם שבט מלוכה, והם היו ראשונים במלכות ישראל והם ממנו, ויעציד כבתחלה אלו משה ואהרן שהיו מחוקקים ויועצים לישראל והיו תחלה בזמן מרם מלך לבני ישראל, (א"ה: לפיניו בפסיקתא דר"כ פט"ו י"א, ונמלך זוטא איכה פ"א אימא להיפק, דנראשונה אלו משה ואהרן וכנחמלה אלו דוד ושלמה). ומפני שרעות המתרגשות לבוא על הדור

מה. כמו 'שתתי' דיינו 'שמתי'. מו. ולא פירשו הכתוב, מפני שכבר פירש במקום אחר (בראשית טו יח) 'עד הנהר הגדול נהר פרת' (רא"ם). מז. שהוא לשון עתיד ומדבר על הרבים (מנח"י). מה. דקשה לרש"י הרי 'כי' אינו משמש אלא בארבע לשונות, אי, דילמא, אלא, דהא, אבל לא בלשון 'אשר'. ומתרג' דכ"י זה משמש בלשון 'אי', דיינו 'אם', ו'אם' משמש בלשון 'אשר' (מנח"י). א. מדכתיב אחיו (פסוק ג) 'ויספר לעם' ופירש רש"י בו ביום, 'את כל דברי ה'" מצות פרישה, ופרישה בארבעה בסיון היתה (ראה רש"י לעיל יט ט) (רא"ם). ב. והיינו שיעלה ביום מתן

אונקלוס

[מקור: אונקלוס]

טו ואם כִּדִּין אֶת עֶבֶד לִי קְטָלְנִי
כְּעֵן קְטוֹל אִם אֲשַׁכַּחֲתִי רַחֲמִין
קְדָמָךְ וְלֹא אֶחְזִי בְּבִשְׁתִּי: טז וְאָמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנֹשׁ קְדָמִי שְׂבָעִין גְּבָרָא
מִסְבִּי יִשְׂרָאֵל דִּי יָדַעְתָּ אֲרִי אֲנֹן
סְבִי עֲמָא וְסָכֻחֵי וְתִדְבֵּר יְתִהוֹן
לְשִׁיבָן זְמָנָא וְיִתְעַתְּדוּן תַּמָּן
עֲמָךְ: יז וְאַתְגַּלִּי וְאִמְלִל עֲמָךְ תַּמָּן
וְאַרְבִּי מִן רוּחָא דִּי עֲלִף וְאַשְׁוִי
עֲלִיהוֹן וְיִסְבְּרוּן עֲמָךְ בְּמִטּוֹל
עֲמָא וְלֹא תִסְבֵּר אֶת בְּלַחֲוֹדָךְ:
יח וְלִעֲמָא תִימַר אֲנִידְמָנוּ לְמַחַר
וְתִיכְלוּן בְּשָׂרָא אֲרִי בְּכִיתוֹן קָדָם
יְיָ לְמִימַר מִן יוֹכְלָנָא בְּשָׂרָא
אֲרִי טַב לָנָא בְּמַצְרִים וְיִתֵּן
יְיָ לְכוֹן בְּשָׂרָא וְתִיכְלוּן: יט לֹא
יִוְמָא חַד תִּיכְלוּן וְלֹא תִרִין
יִוְמִין וְלֹא חֲמִשָּׁא יִוְמִין וְלֹא
עֶשְׂרָא יִוְמִין וְלֹא עֶשְׂרִין יִוְמִין:

[מקור: אונקלוס]

לָנוּ בְּמַצְרִים וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בָּשָׂר וְאִכְלִיתֶם: יט לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן
וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם:

רש"י

עמה יתמנו בגדולתן כדרך שננטעו צללתן (ספרי נז):
ולקחת אותם. קחם בדברים, אשריכם שנתמניתם
פרנסים על בניו של מקום (ספרי): והתיצבו שם עמך.
כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד, ויאמרו חזינן
אלו שנכנסו עמך משה לשמוע דבור מפי הקדוש ברוך הוא
(ספרי): וירדת. זו אחת מעשר ירדות הכתובות בתורה
(ספרי נז): ודברתי עמך. ולא עמהם (ספרי): ואצלת. כתרומתו וְאַרְבִּי, כמו וְאֵל אֱלִילִי צִנִּי יִשְׂרָאֵל (שמות כד יא):
ושמתי עליהם. למה משה דומה באותה שעה, לנר
שמונת על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו, ואין אורו חסר
כלום (ספרי נז): ונשאו אתך. הִתְנַה עִמָּהּ, על מנת
שיקבלו עליהם טורח בני, שהם טרחנים וסרענים (ראה ספרי
נז): וְלֹא תִשָּׂא אֶתְּךָ לְבָדָךְ. הרי תשובה למה שאמרת
לֹא אוּכַל אֱנֹכִי לְצַדִּי (פסוק יד): (יח) הִתְקַדְּשׁוּ. הוֹמִינוּ
עצמכם לפורענות, וכן הוא אומר (ירמיה יג א) וְהִקְדַּשְׁתָּ לְיוֹם
הַקֹּדֶשׁ (ספרי נז):

שפתי חכמים הקצר

(ביאורים למהר"ן). טו. וְלֹכֵךְ סמך פרשה זו לפרשת מתאוננים (רא"ם).
טז. דאם לא כן, כיון דכבר היו שוטרי העם, למה צריך עכשיו למנותם
(דב"ט). יז. דאם לא כן 'התקדשו' למה לי, היה לו לומר, ואל העם
תאמר למחר תאכלו בשר' וגו'. ועוד, מה הוֹמִינָה והכנה צריכה להם

(טו) ואם ככה את עושה לך. תשש כמו של משה
כנקה" כשהראהו הקדוש ברוך הוא הפורענות שהוא עתיד
להביא עליהם על זאת. אמר לפניו, אם כן הרגני תחלה
(ספרי נז): ואל אראה ברעתי. 'צרעתם' היה לו לכחוש,
אלא שפנינה הכחוש. וזה אחד מתקוני סופרים בתורה:
לכינוי ולתקון לשון (ספרי נז): (טו) אספה לך. הרי תשובה
לתלונתך, שאמרת (פסוק יד) לֹא אוּכַל אֱנֹכִי לְצַדִּי. והזקנים
הראשונים היכן היו, והלא חף במצרים ישבו עמהם, שנאמר
(שמות ג טו) לֵךְ וְאֶסְפַּף אֶת זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל, אלא באש תצירה
מתו, וראוים היו מסיני לך, דכתיב (שם כד יא) וַיִּחְזּוּ אֶת
הָאֱלֹהִים, שנהגו קלות ראש, כנושך פתו ומדצר בפני המלך,
וחזו ויאכלו ויִשְׁתּוּ (שם), ולא ראה הקדוש ברוך הוא ליתן
אבלות צמתן תורה ופרע להם כאן (תנחומא טו): אשר
ידעת כי הם וגו'. אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם
שוטרים צמזמים צעזעזות פרח"ט, והיו מרחמים עליהם
ומוכים על ידם, שנאמר (שמות יד) וַיִּפּוּ שָׁטְרֵי צִנִּי יִשְׂרָאֵל,

יג. רצונו לומר שמשנה אמר להקדוש ברוך הוא, אם תעשה כן לישראל
את עושה לי שיתש כחי וגבורתי, ואהיה בבחינת 'את' (מנח"י עפ"י
רא"ם). יד. פירוש, כמו שהסופרים מתקנין לפעמים את דרך כתיבתם,
כן צויה הקדוש ברוך הוא למשה כשכתב את התורה לתקן את הלשון

לליוורנו

מלחם הארץ תרימו תרומה לה' קרא רא על עמר
התנופה אתמ' ע'כ וקשיא לן בנזה דתא קרא בחלה
מיירי כה'ג איכא לאקשווי אהא דתנינא בספרי
תרימו תרומה לה' בתרומה גדולה הכתוב מרב' או
אינו לא בתרומה חלה כשהוא אומר חלה תרימו
תרומה הרי חלה אמור' הא מיה' ת'ל תרימו תרומ'
לה' בתרומ' גדול' הכתוב מרב' וכן מצאתי בפירוש
הילקוט שהקשה ונראה שחזא מפידו' רבינו הלל'
ו'ל' תימא מה ענין תרומה גדולה אצל חלה וליכא
למיכר דאטמועין דנתחייבו בתרומה גדולה מיד
שבאו לארץ וכו' והאריך ומס' לכן נראה דאמ'
בתרומה גדולה הכתוב מרב' לאו למיטרא דחייב
בתרומה גדולה אלא בתרומה גדולה הכתוב מרב'
לאקשווי לה' חל' לומר מה תרומ' גדולה א'אף חלה
אחר כרלקמן ע"כ:

נמצינו למדים דקרא רוחיה באכלכם מלחם
הארץ תרימו תרומה לה' קרא יתירא
הוא לדרש'ומ' שה' רש'ו ל'כספרי ברלע' והינוק'
דפ' בלקס' ל'קרא רא על עמר התנופה אתמ'
והיינו משום דס'ל כדאמרינן בפ'ק דר'ה דף י"ג
ישראל הקריבו עמר בכניסתן לארץ מרכתיב
ויאכלו מעבור הארץ מטרת הפסח ממחר' הפסח
אכול מעיקרא לא אכול דאקריבו עמר ודרר
אכול והשתא קשה דהא גבי עמר כתיב כי תבאו
אל הארץ ותנא דבי ר' שמעאל ומייתי לה בפרקא
קמא דקרושין ל'ז ב'הואיל ונאמרו ביאות בתורה
סתם ופרט לך הכתוב באחת מהן לאחר ירושה
וישיבת אף כל לאחר ירושה וישיבה ואם כן
לא נתחייבו בעמר והיאך הקריבוהו וכן דקשו
התוספות שם היאך הקריבו פסח מרב' וגם פסח
שעשו בימי יהושע קודם שנכבשה ונתלקה הארץ
ותירצו שעשו עפ'י הדיבור וקשה דבשלמא פסח
מרב' נצטוו עליו בהריא אבל פסח דבימי יהושע
היכן מצינו שנצטוו עליו להבי מפר' הינוקא דקרא
רוחיה באכלכם מלחם הארץ וכו' על עמר התנופה
אתמ' דנצטוו מגזרת הכתוב להקרי' עמר בכניסתן
לארץ ומינה דנצטוו על הפסח שאלו השתי מצות
מצות מצרניות ומתיחסות זו כנ'ל ור'ינו טעמא
דנצטוו יהושע באותו זמן למול את בני ישראל
שנית כרי ש'וכלו לעשות פסח ואחריו להקריב
העמר שכוכותה נחלו את הארץ כראיתא בילקוט
פ'לך לך לעולם אל תהי מצות העמר קלה בעיניך
שע' מצות העמר וכה אברהם אבינו ע'ח לירש את
ארץ כנען תחד ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ
מגוריו ע'מ'ואתה את בריתי רתשמור ורע' לנבון
נקל:

ורקשיא

הקשה מר לשאול בר'ט פ' ויקרא דף כ'ע"א
שכותב שם שבעים סנהדרין גדולה הו'

ומשה עלייהו ושבעים סנהדרין קטנה הו'ואהרן
עלייהו ולא אשכחן בשום דוכת' סנהדרין קטנה
של שבעים א' של כ'ג וראו לעני' דעתו דרבני
הרעיא מהימנא ברורים וזיל קריבי רב ניהו ולא
מיירי אלא בימי משה רבינו עליו השלום כדקאמר
משה עלייהו אהרן עלייהו ובימינו היו אותן שרתי
ההארות ותרי גווי' ע'זקנים אשכחן בקרא בימי
מר'ה דרא אותם שכתובים בפ' משפטים דאהרן
עלייהו כדכתיב ואל משה אמר עלה אל ה' אתה
ואהרן נרב ואביהו ושבעים מוקני ישראל ואידך
אותם שבע' בהעלותך אספה לי שבעים איש
מוקני ישראל ומ'רש'י'ז'ל שם וחוקנים הראשונים
היבן היו וכולי אלא באש הבערה מתו וראויים
היו לכך מסיני דכתיב ויחזו את האלקים וכו' ה'ה
אתא כרבי טמעון בן מנסיא דאמר בספרי דהא
דכתיב ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבח'רס'ל
דואל אצילי בני ישראל וכו' ויחזו את האלהים
וכולי קאי אע' זקנים נמי אבל מן הרעיא מהימנא
ילפינן דלית דהא דכתיב בקצה המחנה במוקצים
שבהם קאמר כת'ק דספרי והבי איתא בתרגום
יונתן ושציאת מן רשיעיוא דכסופי משרית' דבית
דן וכולי והא דכתיב ואל אצילי בני ישראל וכולי
ויחזו את האלהים וכולי לא קאי אלא אנדרב
ואביהו וכו' דתי וקפו נרב ואביהו ית עיניהון
וכו' ולות נרב ואביהו וכו' לא שדר מחתיה בההיא
שעתא ברם אתנשרא להון ליום תמינהא וכו' והכי
משמע בויקרא רבה פרשת כ'ו יעו'יש ורהשתא
אתי שפיר דע' סנהדרין גדולה חזו ומשה עלייהו
לפי שכש'אל ה'ה לפשה אספה לי שבעים איש
אזוהא שנתמנו סנהדרין גדולה להנהגתן של ישראל
ונאצל עליהם רוח הקדש ובהתם ילפינן בנמר'
דסנהדרין גדולה היתה של שבעים וא'כדאמרינאמי
טעמיהו דרבנן דאטרי משה על גביהן דאמר קרא
והתיצבו שם ע'כ עמך ואת בהרייהו אבל אותם
דפ' משפטים לא היו אלא סנהדרין קטנה לשפ' את
העם דהא אהרן עלייהו וכדכתיב התם וז'הזקנים
אמר שבו לנו כזה ונו' והנתן אהרן וחורעמכם כי
בעל דברים יגש אליהם אלמא אהרן עלייהו והיינו
דתניא בפ' כיצר מעברין כיצר סדר משנה נכנס
אהרן וכו' נכנסו בניו וכו' נכנסו זקנים וכולי והם
שבעים סנהדרין קטנה דאהרן עלייהו בנ'ל אמת
וברור:

והא רגרסינן בינוקא דפר' בלק קפ'ח'ב' וז'ל
פתח ההוא ינוקא ואמר והיה באכלכם
מלחם

ויקרא

כ

ואם כל עדת ישראל ישנו וגו' כמה

דאוקימנא א' בהוראה דטעו בה.

אבל ואם כל עדת ישראל יישנו ואם כל

ישראל ישנו מבעי ליה מאי כל עדת

ישראל אלא אינון (כלהו) דאשתכחו

בירושלם דהא מתמן נפקא אורייתא לכל

עמא ואי אינון דהוו תמן טעאן כל ישראל

טעאן ותנינן דכיון דתמן טעאן כל עמא

טעאן בגין דכלהו משכי אכתרייהו ונעלם

דבר מעיני הקהל עיניהם הקהל אליו סנהדרין

ב' אליו אנון דממנן על ישראל: ר' חייא

ורבי יוסי הוה אזלי בארמא. עד דהוו אזלי

א' יוסי לר' חייא נשתדל במלי דאורייתא

במלי דעתיק יומין. פתח ר' חייא ואמר

(תהליטנא) חטאתי אודיעך וגוימכאן אוליפנא

דכל ב' דמכסי חטאוי ולא מפרש לון קמי

מלכא קרישא ד'. ויתבע עלייהו רחמי לא

יהבין ליה למפתח פתחארת שובה בגין דאיהו

אכסיף (נ'א מכסי) מיניה ואי איהו פריש

לון קמי קב' קב' חייס עליה ויתגברון

רחמי על דינא וכ'ש אי איהו בכי ה'. דהא

כל פתחין סתימין איהו פתח ואתקבל

צלוחיה ועל דא פרישו דחטאוי יקרא הוא

דמלכא לאגברא רחמי על דינא וע'ד כתיב

(שם ג) זוכת תודה יכבדנני. מהויכבדנני

תרין כבודין אנון חד לעילא וחד לתתא

חד בעלמא דין וחד בעלמא דאתי ו'. האי

קרא קשיא בכלא בסגיאנות מלין דהא

באודה עלי פשעי סגי. מהו חטאתי אודיעך

וקוני לא כסיתי ולבחר אודה עלי פשעי

ליי. ועוד דהא אודה עלי פשעי ליי. לך

מכעי ליה. אלא דוד כל מלוי ברוח הקדש

אמרן ו'. ולמלכותא דשמיא אמר בגין דאיהו שליחא

מתחאי לעלאי ח'. ומעלאי לתתאי

ומאן דבעי למלכא. לה אודע בקדמיתא ועל דא

חטאתי אודיעך (ד'א למלכותא דשמיא

קאמר) ועוני לא כסיתי מצדיקו של עולם ט'. אמרתי

אודה עלי פשעי ליי. דא מלכא קרישא דשלמא

כלא דיליה ושלמא דבעי ב' לאעלה קמיה. באוראה. דהא

שלמים הכי פתקרבין באוראה י'. דכתיב (ויקרא ו)

על זבח תודת שלמים. (תהלים לב) ואתה

נשאת עון חטאתי סלה. דא לעילא לעילא אתר

דעתיקא קרישא שריא. בג'כ האי קרא

אחיד בכלא כגוונא דא מאן דיתבע בעותיה

למלכא בעי ליחרא שמיא קרישא ברעותיה

מתתא לעילא ומעילא לתתא ולקשרא כלא

בחד קשרא ובההוא קשורא אשתכח בעותיה.

א' יוסי מאן הוא חכימא למתבע בעותיה

כדוד מלכא דדודא הודו נטיר פתחא

דמלכא. א' רבי חייא ודאי הכי הוא וע'ד

אורייתא אוליף לן א' רחמי

דמלכא

רעיא מהימנא

פקודא דא להביא קרבן על סנהדרין יא.

גדולה שטעו תנאין ואמוראין ע'.

סנהדרין גדולה היו ומשה עלייהו ושבעים

סנהדרין קטנה היו ואהרן עלייהו יב. ובגין דא

אמרן מארי מתניתין ג'. משה שושבינא

דמלכא הוה ודא תפארת יד. מתמן סנהדרין

גדולה. אהרן שושבינא דמטרוניתא ט'. ודא

מלכות ה'א זעירא טו. קרינן ליה כנון

(בראשית כט) אעבדך שבע שנים ברחל בתך

הקטנה יו. ועל שמה אתקרי סנהדרין קטנה

ומתמן הוה ידעין סנהדרין ע' לשון יח. דאינון

ע' פנים לתורה יט. ראית שבעים לשון מס'

דמלכות הרשעה וכו' כלא בפרודא ה'ד' (שם

י) מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם

ללשונותם כלהו שבעים לשון בפרודא ראמן

דא כ. אבל באורייתא שבעים פנים לתורה

בלשון חד ודא יסודו הלכה חדא חכמה

זעירא מלכות רבה ע' לשון כחושבן סוד מן

יסוד: ויסוד איהו לשון הקדש כא. סוד

המרכבה בשבעין קתדראין כב. עלייהו אתמר

כג. כל העונה אמן יהא שמיא רבא מברך

בכל כחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה

לשון חד איהו שבעים לשון על מדה זעירא

דחכמה זעירא דאיהו י' כד. על מדה זעירא

דחכמה ב תרין שפון דבהון דעת ותבונה

בהון אשתלימו שבעין ותריין ע'כ: קניב ב

פקודא דא שחיטת הפסח וגו':

באות ח.

יא. ע' באור הגריא

ש'כ'גס בדורות הראשונים

היו תנאין ואמוראין (היו

שדרן משנתם היה כתנאים

והיו כאמוראים) וגם

כימות יהושע היו

בריות ומימרות עכ"ל.

יב. ע' שוית לחמי

תודה מהגריי כאסאן

סי' טו' דלשית הוה

אותם ע' הקנים שבם

בהעלותך לא היו במקום

הקנים הראשונים שבם

משפטים כתיב דריש בן

מסניא בספרי שם, אך הקנים דמשפטים היו

להורות ולרון כדכתיב והנה אהרן וחור

עמכם מי בעל דברים יגס אליהם, ואספה לי

שבעים איש

דבמי בהעלותך היא להשראת השכינה

גדול וחשוב לפני הקביה כבית דינו של משה

ובית דינו של שמשון כבית דינו של אהרן.

ובילקום ישע'י רמז שציא ואשיבה שופטין

זה משה ואהרן כו'. וע' תוסי' סנהדרין ו' ע"כ

דיה אבל אהל אהרן אוהב שלום ש' כיון שלא

היה דין ולא היה דין בא לפניו כו' ומשיב

שם, וראה בתקויו תביא (ני' ע"ב), וע' בס' שפת אמת

להרמ"ע ערך סנהדרין. יג. [ל' ג' ב' רה"ע

ב]. יד. ע' לע' נח סי' ב מוליך לימין משה

וזרע תפארתו כו'. בשלח נ"א ב לבושי

ארנונא דלבוש מלכא עלמא קרישא דאקרון

ע"פ רובא דמנכר שנשארז המזכים מיעוטא דמעוטא כמ"ש בחולין פ"ב לכך איצטריך קרא דמטין ע"פ שנים כדכתיב אחרי רבים להטות ומיעוט רבים שנים, וע' פסחים פ' ע"א היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין אמר רב מטמאין אחד מהם כו' ר"א בן מתאי אומר אין היחיד מכריע את הצבור לטומאה ועמש"כ לק' ג' ע"ב אות יז.

נא. הטייתך לרעה ע"פ שנים ואין ב"ד שקול בו, הגרש"ש הקשה מדוע לא ילכו לב"ד הגדול וישאלו כדכתיב כי יפלא כו', ויותר קשה להפוסקים דאין סומכין על הרוב היכא דאיכא לברורי כו', ונראה דהכא הרי ע"כ נסמוך על הרוב דאלו כולו חייב הלוא יפטור, וביחוד גם אם יעלו לב"ד הגדול ויכרחו לסמוך על הרוב שלהם לכן לא נחשב איכא לברורי, ובס' כלי חמדה פ' שפטים אות ה' העיר שבכלל מה שהמיעוט אשר בסנהדרין קטנה מחויב לבטל דעתו היינו בענין הגידן שבא לפניו כשהרוב אומר חייב מוכרח המיעוט לבטל דעתו ואינו יכול לומר נלך לב"ד הגדול, אבל כשנחלקו בקביעת הלכה לדורות או גם היחיד יכול לומר לב"ד הגדול קאזילנא ולכן לא נקטו בסוגיא שעל הפס' בין דם פלוגתא בענין הלכה למעשה שנידונת לפניו רק בקביעת הלכה לדורות כו' עיי"ש, וראה בירושלמי פסחים פ"ו ה"א על שלשה דברים עלה הלל מבבל כו' דרש והסכים ועלה וקיבל הלכה, שהדגישו בהכפלה זו כי אחרי שדרש ובא לידי מסקנא הלכה למעשה עלה לא"י והציע דבריו לפני הב"ד הגדול שבימיו ואך אז קיבל הלכה שנקבעה לדורות עמש"כ בס' יסוד המשנה ועריכתה בירורים ג הערה ב.

ב' ע"ב

א. ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד, הקשה הגר"א ברוידא למה צריכים מיד להוסיף, יתחילו לדון כשהם כ"ב ואם יודמן שיהיו י"א מזכים וי"א מחייבים אז יוסיפו כמו אם באמצע הדיון אמר אחד שאינו יודע, ובס' אהלי יצחק כ' דמילתא דלא שכיחא היא שאחד מחברי הסנהדרין יאמר איני יודע כיון שכולם צריכים להיות מומחים מוסמכים ולכן לא מוסיפין מיד, אבל שידמן שיהיו שקולים י"א וי"א שכיחא הרבה והתורה אמרה עשה לך ב"ד נוטה, ע' לק' ג' ע"ב.

ב. וכמה יהא בעיר ותהא ראוייה לסנהדרין מאה ועשרים רנ"א מאתים ושלשים כו', הנה התמחות הסנהדרין שבעיירה בת מאה ועשרים או מאתים ושלשים לכל חד כדאית ליה היא כהתמחות הסנהדרין שבכרך גדול בת כמה וכמה רבבות, ומוכן כי בצבור גדול מתרחשים יותר תכופות מאורעות שבהם צריכה הסנהדרין להשתמש בסמכותה לדון מאשר באינו עיירה קטנטנה, והנה במכות ז' ע"א שנינו סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית ראב"ע אומר אחד לשבעים שנה, השו' מדותם סנהדרין שבעיר גדולה בת רבבות הרבה לסנהדרין שבכפר של מאה ועשרים מתישבים, בשניהם נקטו שנקראה חובלנית באותו מספר שנים וזה מזור מאד, וכמו כן בלתי מוכן אשר נקט ראב"ע מציאות בית דין שיתמיד שבעים שנה, והנה בכל ימי בית ראשון עד בית שני היו שבעים סנהדראות [מדרש תדשא] ובכן הגיע לכל ב"ד בערך שש שנים, ונשער בקרוב לכך גם בימות בית שני וא"כ איך יתואר ב"ד של שבעים שנה, ונראה שהכוונה כי השתדלו שלא למצות עומק דין ולא לחתוך דין מות בא"י כולה כי אם אחת לשבעים שנה, לפי שכל עיקר המתת הנידון הרי הוא למען ישמעו ויראו ומשפט קשה כזה מפחיד עשרות שנים ואחרי עבור שבעים שנה יטושש ע' זהר אחרי כ"ו ב ובהגהותי מקור חסד לס' חסידים סי' ר"ג ושוב חותכים את הדין על החיוב, ואם איזה ב"ד הורגת בתוך שבעים שנה שכבר נהרג אדם ע"י איזה ב"ד ישראלי [אפי' ע"י ב"ד שקדם עשירות שנים] נקראת אותה ב"ד השניה חובלנית לפי שלא היה הכרח להפחיד ההמון עמש"כ במכות שם.

ג. רש"י ר"ה הודאות והלואות כו' הודאות שבא לידון בערי הודאה כו', בשו"ת זית רענן מהגר"י מקוטנא ח"ב רס"מ

חנוך ז"ל ומפני מה דיני נפשות בכ"ג לפי שמתחילת יצירתו של עולם עד זכר יצירתו של אדם וייצר אלהים את האדם עשרים ושלשה אזכרות יש בו כו', וע' בבא בתרא ע"ח ב עתידין צדיקים שנקראין על שמו של הקב"ה כו' ובהגהותי שם.

מה. וקטנה של כ"ג, בזמנו של מרע"ה גם סנהדרין שניה היתה של שבעים ואהרן עליהו ע' רע"מ ויקרא כ' רע"א ובניצוצי זהר שם אות י"ב משו"ת לחמי תודה להגר"י באסאן סי' ט"ז דלשיטת זהר אותם הע' זקנים שבפ' בהעלותך לא היו במקום הזקנים הראשונים שבפ' משפטים כת"ק דר"ש בן מנסיא בספרי שם אך הזקנים דמשפטים היו להורות ולדון כדכתיב והנה אהרן וחרור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם, ואספו לי שבעים איש דפס' בהעלותך היא להשראת השכינה חבל נביאים ועליהם משה אב הנביאים כו' עיי"ש, וראה לעיל אות כ' שיטת דורשי רשימות שדיני נפשות בשלשים.

מו. מנין לגדולה שהיא של ע"א שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל [במדבר יא] ומשה על גביה, הובא בזה הכתוב בהיותם בקברות התאוו בעוד שמספר שבעים מזקני ישראל מצינו קודם לכן בס"פ משפטים [כ"ד] ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל וגו' וע' ראש השנה כ"ה א שהם נקראו בית דינו של משה, ואשר הוסיפו על מנין השבעים בתקופת עליית עזרא בהתיסדות הכנסת הגדולה עמש"כ בס' יסוד המשנה ועריכתה בסה"ס בירורים א.

מו. ומנין לעדה שהיא עשרה כו', ע' ירושלמי ברכות פ"ז ה"ג ו"ג, וראה תוס' סוטה ל"ד א ד"ה טורטיני שהביאו מירושלמי [סוטה פ"ו ה"ה] דעל דעת ר' עקיבא עשרים וארבע מרגלים היו כו' וזהו עפ"ד הבראשית רבה פנ"ג י' מלך יריחו אחד, מה ת"ל אחד, הוא ואנטיקסר שלו, וה"ג דכתיב איש אחד למטה אבותיו היינו הוא וממלא מקומו, וראה ספרי במדבר ל"א ד אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא כ"ד אלף דברי ר' ישמעאל כו', והנה במקרא שאחריו מבואר וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שנים עשר אלף חלוצי צבא, וע' כתובות ז' ע"ב מנין לברכת חתנים בעשרה כו' במקלות ברכו אלהים גו', ובתוס' אע"ג דמקהלות תרי קהלות משמע אין סברא לחלק בין עשרה לעשרים לענין שום מילתא כו'.

מח. שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת, יצאו יהושע וכלב, בס' רגל ישרה מהגר"ר גדלי' ליפשיץ הקשה דילמא גם יהושע וכלב נמנו בהדיהו דבהדי הוצא לקי כרבא כמו שאמרו בב"ק צ"ב א והוי עדה י"ב, ונראה עפ"מ שבתענית כ"א ב דבמאן דנפיש זכותיה טפי לא אמרינן דלקי בהדי הוצא, וביחוד כיון שיהושע וכלב מחו נגד דיבת עשרת המרגלים וודאי שלא נתפסו עליהם ולא נמנו בכללם. מ"ט. רש"י ר"ה שומע אני שאהיה עמהם לטובה, דלטובה לזכות תלך אחריהן שאפי' מיעוט המזכין ורבים המחייבין כתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות כו', ובמהר"מ שיק לתרי"ג מצות סוף מצוה ע"ז העיר דלכאורה דברי רש"י תמהוין הן אדרבא כיון דאפי' מיעוט מזכין פטור א"כ אינו מוכח דאזלינן לטובה בתר רוב, והעלה לפרש דהא דאפי' מיעוט מזכין פטור ולא אזלינן בתר רוב היינו משום דחיישינן לרוב חכמה דשמא המיעוט מופלגים בחכמה ומכריעין את המרובים א"כ מזה עצמו מוכח דאזלינן בתר רוב, וע' בס' מעשי המלך מהגר"י וילברשטין לרמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ח אות ז.

נון. א"כ למה נאמר אחרי רבים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה כו', הקשה הגר"א ברוידא אמאי אצטריך קרא דמטין ע"פ שנים הא אם נאמר ששנים לא מספיקין להכריע שוב נאמר שצריכים דעת כולם והלא כולו חייב פטור וא"כ איך יתקיים קרא של יומת המת וע"כ שאזלינן אחרי הכרעת שנים ולא נתמעטה רק הכרעה ע"פ אחד, אמנם יעוין לק' י"ז א דרך כשפתחו כולן לחובה פוטרין אותו אבל אם פתחו גם בזכות ובגמר דין ראו כולם לחובה חייב א"כ שפיר צריך כשמטין ע"פ רוב שיהיה עכ"פ שנים, ובס' משמרות כהונה כ' דלולא קרא הוי אמינא דאין מטין רק מרגליות הים / מרגליות, ראובו בו משה {עמוד 12} {726077}

מקיש הויה ליציאה. ועלו חלקי המאמר בסדר נשים לשבע מסכתות:

אח"כ חלק המאמר בנויקין וחלק ^{אוצר החכמה} המסכת הראשונה לשלשה חלקים והתחיל בבבא קמא וענינה לדבר על נזיקין כגון שור ובור והבער ודין החובל ואין השופט רשאי להקדים דבר קודם שיסיר ההיזק מבני אדם ומפני זה הקדים אותה בראשונה על שאר הדינים. ואח"כ בבא מציעא וענינה לדבר על הטענות והפקדונות ושכירות ודין השואל והשכיר וכל מה שהוא ראוי לחבר לזה הענין כמו שעשה הכתוב שאחרי דיני שור ובור והבער (שמות כא) וכי ינצו אנשים דבר על ארבעה שומרים. ואח"כ בבא בתרא וענינו לדבר בחלוק הקרקעות והדינים בענין הדירות המשותפות והשכונות וביטול מקח וממכר במום הנמצא ולדבר בענין הממכרים והקנינים והיאך ראוי לדון אותם והערכות והירושות וסדר החלק הזה באחרונה בשביל שכולו קבלה ודברי סברות ולא התבאר מן התורה. וכשהודיע ענין הדינים התחיל לדבר על הדינים גוזרי הגזירות והדינים ההם וסדר אחר ב"ב **סנהדרין**. אבל מסכת מכות היא נקשרת בנוסחאות עם מסכת סנהדרין ובכללה היא מנויה ואמרו שבשכיל שאמר ואלו הן הנחנקין הרביק אליו ואלו הן הלוקין ואין זה טעם אמת אבל היא מסכת בפני עצמה ונסמכה לסנהדרין מפני שאין רשות בני אדם לענוש ולהלקות אלא השופטים בעצמם כמו שאמר הכתוב (דברים כה) והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשתו. וסדר אחר מכות שבועות מפני שבין סוף המסכת שעברה ותחלת זו המסכת יש דמיונים בדיניהם ומשפטיהם והם דומים אלו לאלו כמו שנזכר בתלמוד והחבירוהו לענין ההוא מפני שהוא גם כן ממעשה הדיינים שאין רשות לכוף על השבועה ^{אוצר החכמה} אלא לשופט. וכשהשלים לדבר על הדינים והדיינים וכל מה שהוא מעשה הדיינים מיוחד בו מן המלקות וחיוב השבועות בא לדבר בענין עדויות ורוב ענין זאת המס' הוא לזכור בה כל ההלכות שהעידו עליהם אנשים ברורים נאמנים ושעדותם ראוי לסמוך עליה והוא שער מן הדינים

צ

בלק

רמז) ד"א על משכנות הרועים, חסר ו'. אינון בישין, אלין מלכי האמורי, דנטלו ישראל ארעא דלהון, לרעיא מקניהון, ולבי מרעה יהב ישראל ארעא דא. כדן שמע בלק, דארעא דהות חשיבא כ"כ, עבדו ישראל קרבא דא, וסתרו לה, עד דשוו לה בי מרעה. כדן אשתדל בכל מה דאשתדל, ושתף בהדיה לבלעם.

רמז) וירא בלק, רבי חזקיה פתח, ט כה אמר יי' שמרו משפט ועשו צדקה פי קרובה ישועתי וגו'. כמה חביבין ישראל קמי קב"ה, דאע"ג דאינון חאבו קמיה, וחבין קמיה בכל זמנא וזמנא, איהו עביד לון ק' לישראל, ודונות כשגגות.

רמז) והכי אמר רב המנונא סבא, תלת בבי ט דינא, ת תקינו בסדרי מתניא, חדא, קדמיתא, בארבע אבות נזיקין השור וכו'. תנינא, טלית דאשתכח. תליתא, שותפין ורזא דאבידה. מ"ט. אלא, קב"ה בכל זמנא, עביד לון לישראל ודונות כשגגות. ואינון דסדרו מתניתין דתלתא בבי, הכי סדרו, ארז דקרא נקטו, דכתיב י' על כל דבר פשע, והאי פשע איהו דלאו בזדון, ומאן איהו. על שור, על חמור, על ש, ב דא בבא קמא, דהכא הוא באינון מלין. על שלמה, דא בבא מציעא, על כל אבדה, דא בבא תליתא.

מסורת הזהר

(ט) (ישעיה נז). י' (שמות כב) ת"ז בהקדמה יב.

חלופי גרסאות

ק ל"ג לישראל. ר ל"ג והכי. ט דינין. ת מוסיף תקינו רבנן. א ל"ג נקטו. ב ל"ג דא.

מאמר

של בית רבן, שלא טעמו טעם חטא בעולם. על משכנות הרועים, אלו הם מלמדי תינוקות, וראשי ישיבות.

הפולם

כח אמר ה' ככל עת ועת, הוא עושה לישראל את הזדונות כשגגות. רמז) והכי אמר רב וכו': וכך אמר רב המנונא סבא, ג' שערי הדין התקינו בסדרי משנה. אחד הראשון הוא, בארבעה אבות נזיקין השור וכו' שהוא בבא קמא. שער השני הוא טלית שנמצא, דהיינו בבא מציעא. שער הג' הוא שותפין וסוד האבידה, שהוא בבא בתרא. מהו הטעם. ומשיב, אלא הקב"ה בכל זמן, עושה לישראל זדונות כשגגות. ואלו שסדרו המשנה שכך סדרו בג' שערים, בבא קמא בבא מציעא בבא בתרא, דרך הכתוב לקחו, שכתוב על כל דבר פשע, וזה הוא פשע שאינו בזדון כי הקב"ה עושה את הזדונות כשגגות, ומה הוא. על שור על חמור על ש, זהו בבא קמא, שכאן היא מדברת מאלו הדברים. על שלמה, זה הוא בבא מציעא. המדברת מטלית שנמצא על כל אבדה, זה הוא בבא השלישי. דהיינו בבא בתרא.

דארח

מאמר כה אמר ה'

רמז) וירא בלק: ר' חזקיה פתח, כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי וגו'. כמה אהובים ישראל לפני הקב"ה, אע"פ שחטאו לפניו, וחוטאים לפניו (דפוי"ד קצ"ח ע"א)